

APOTROPEJSKA MUKA ISUSKARSTOVA: TRAGOV KOLANJA JEDNOGA OBLIKA RANONOVOVJEKOVNE PUČKE POBOŽNOSTI KRISTOVIM RANAMA I KRVI U HRVATSKOGLAGOLJSKOJ RUKOPISNOJ KULTURI

JOSIP VUČKOVIĆ

Odjel za kroatistiku Sveučilišta u Zadru

Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 16. 7. 2021.
Prihvaćeno: 8. 11. 2021.
DOI: 10.15176/vol58no209
UDK 003.349.1
811.163.42»13»
27-282.5

Muka Isuskarstova je pučki nabožni tekst koji promiče štovanje Kristove krvi i rana. Nastao je u ranome novome vijeku kao odjek kasnosrednjovjekovnih oblika pobožnosti koji su se temeljili na retorici nabiranja i prebrojavanja. Tipična ranonovovjekovna verzija *Muke Isuskarstove* sastoji se od Kristova obraćanja trima mističarkama koje su izmolile njegovu obznanu broja primljenih udaraca i prolivenih kapi krvi tijekom muke, od opisa višegodišnje molitvene pobožnosti u čast muke, od popisa milosti koje se tim oblikom pobožnosti mogu steći i od atribucije apotropejskih svojstva vlastitim prijepisima. *Muka Isuskarstova* je potvrđena u brojnim kulturama (npr. engleskoj, etiopskoj, irskoj, njemačkoj, talijanskoj), ali dosad nije bila zamijećena njezina raširenost na prostoru hrvatskoglagoljske pismenosti. Ovaj je članak zamišljen kao analiza sačuvanih hrvatskoglagoljskih potvrda *Muke Isuskarstove* i njima srodnih nabožnih tekstova u kojoj će se posebna pažnja posvetiti širemu komparativnome kontekstu. Usporedba hrvatskoglagoljske *Muke Isuskarstove* s talijanskim amuletom slična sadržaja koji je pronađen u Roccapelagu (Emilia-Romagna) pokazuje da je pojava *Muke Isuskarstove* na hrvatskoglagoljskome prostoru rezultat prekojadranskoga kulturalnoga transfera. Osim toga, u radu se pokazuje da hrvatski glagoljaši *Muku Isuskarstovu* nisu samo prepisivali u kodeksima nego su je doista upotrebljavali pri proizvodnji amuleta.

Gljučne riječi: broj Kristovih rana, popularna pobožnost, hrvatskoglagoljska rukopisna kultura, tekstualni amuleti, kulturalni transfer

MUKA ISUSKARSTOVA U RUKOPISU KRČKOGA POPA GLAGOLJAŠA ANTONA BRSCA: RUKOPISNI KONTEKST I SADRŽAJ ZAPISA¹

U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici (NSK) u Zagrebu pod sign. R3372 (olim SM. 32. F. 24) čuva se nevelik rukopisni kodeks od dvadeset četiri papirna lista koji je u prvoj polovici osamnaestoga stoljeća kurzivnom glagoljicom² ispisao krčki pop Anton Brzac.³ Taj se rukopis u stručnoj literaturi često navodi i prema naslovu *Razgovor od vetra i dažda i nižita i sičca*, ali valja napomenuti da je riječ o nazivu rukopisa koji je nastao neznatnom preradom incipita prvoga zapisa koji se najvjerojatnije nije trebao referirati na ukupan sadržaj rukopisa kakvim danas raspoložemo: “*To je razgovor od vetra i od nižita i od sičca*” (RkpBrzac, f. 1^r). Naime, iako bi se s prvim incipitom moglo povezati nekolicinu uzastopnih zapisa ritualnih tekstova s basmičnim elementima s kojima je pisanje rukopisa započelo, s vremenom je Brzac osim zapisa ritualnih tekstova u rukopisu počeo bilježiti i kraće privatne zapise poput onoga o smrti vlastite sestre (RkpBrzac, f. 19^v) te pučkomedicinskih naputaka o terapijskoj primjeni pripravaka biljnoga i životinjskoga podrijetla u kojima nema naznaka da su se temeljili na pretpostavkama o nadnaravnim uzrocima ljudskih i životinjskih bolesti i nemoći (RkpBrzac, ff. 12^r, 15^r) (usp. Strohal 1910: 153). Već je Rudolf Strohal u kratkome uvodnome komentaru iz svojega izdanja Brščeva rukopisa u *Zborniku za narodni život i običaje južnih Slavena* (Strohal 1910: 153–160, 306–311) upozorio na raskorak između donekle heterogene građe koja je zahvaćena na razini čitava rukopisa i imena koje se tome rukopisu obično nadijeva (Strohal 1910: 153). Međutim, Strohal je svoje izdanje Brščeva rukopisa naposljetku ipak opremio podnaslovom *Razgovor od vetra i dažda i nižita i sičca*, čime je i sam uvelike doprinio fiksiranju toga dvojbenoga naziva u budućim radovima koji će se baviti rukopisom R3372 (v. Strohal 1910: 153).

Zahvaljujući Strohalovu izdanju Brščeva rukopisa i činjenici da su u njemu tekstovi s basmičnim značajkama izdašnije potvrđeni nego u ijednome drugome poznatome hrvatskome predmodernome vrelu, spomen Brščeva rukopisa postao je čestim mjestom kroatističkih i folklorističkih publikacija u kojima se piše o basmama i o basmičnim svojstvima raznih miješanih žanrova (v. npr. Bošković–Stulli 1978: 147; Čupković 2010a: 144–147; Nikolić 2017: 372; Nikolić i Tomašić 2018: 179). Osim toga, zanimanje za Brščev rukopis pokazivali su i oni radovi koji su na nešto općenitijoj razini otvarali pitanje u kojoj su mjeri predmoderni klerici i redovnici u svojem pastoralnome djelovanju tolerirali ili

¹ Ovaj je rad financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom IP-2020-02-5611 Predmoderna hrvatska književnost u europskoj kulturi: kontakti i transferi.

² Preslovljavanje glagoljskih slova u ovome radu temeljit će se na sljedećim načelima: *ʒ* za slovo *ʒělo*, *ĩ* za slovo *iže*, *ʃ* za slovo *đerv*, *ô* za slovo *otb*, *č* za slovo *šta*, *û* za slovo *ju* i *ê* za slovo *jat*. Razriješene kratice i rekonstruirani dijelovi teksta pisat će se u obliku zagradama. U transliteracijama se neće slijediti načelo čuvanja granica među redcima. Međutim, u onim dijelovima članka u kojima se glagoljski tekstovi budu izdavali cjelovito, mjesta na kojima se tekst prelama u novi redak bit će označena okomitim crtama.

³ Određivanje vremena nastanka rukopisa olakšavaju dva eksplicitno datirana Brščeva zapisa iz dvadesetih godina osamnaestoga stoljeća: “*čôie* [=1726] miseca febrara dan *ia* [=21] umri moêa sestra mare pomilui ôu isukarste nazaranine amen” (RkpBrzac, f. 19^v) i “*ja* pop anton brzac a ovoga leta teče milezina *čôiv* [=1723]” (RkpBrzac, f. 22^r). Usp. Strohal 1910: 309–310; Milčetić 1911: 194.

čak afirmirali prakse koje bi se u elitnim teološkim raspravama uglavnom stigmatizirale kao magijske (v. Vukelić 2018: 113, 170).⁴ S druge strane, Brščevi zapisi tekstova bez izraženijih basmičnih svojstava imali su nešto skromniju filološku i folklorističku recepciju, što u velikoj mjeri vrijedi i za nešto dulje zapise na ff. 12^v–15^r (RkpBrzac; v. Strohal 1910: 306–307) i na ff. 16^r–19^v (RkpBrzac; v. Strohal 1910: 307–309) koji pripisuju apotropejska svojstva vlastitim prijepisima, ali se ne služe ritmiziranim ritualnim jezikom s izrazima neodgonetiva značenja kakvi su se često pojavljivali u ritualnim izvedbama basmi kao pojačivači dojma da izgovarani tekst komunicira s nadnaravnim silama (usp. Čupković 2010a: 135–138; 2010b: 163–166).⁵ Zapis na ff. 12^v–15^r nosi naslov *Muka Isuskarstova* i pripada onome obliku pobožnosti Kristovim ranama i krvi kojemu je posvećen i ovaj rad, a zapis na ff. 16^r–19^v, najavljen incipitom “Ovo je kopèa našasta od onoga lista koga sam isuskarst svojom rukom pisal” (f. 16^r), sadržava dosad neprepoznatu hrvatskoglagoljsku inačicu *Poslanice o nedjelji (Epistula de die dominica)* (RkpBrzac; v. Strohal 1910: 307).⁶

U uvodnoj rečenici *Muke Isuskarstove* iz Brščeva rukopisa najavljuje se Kristovo očitovanje o pojedinostima vlastite muke koje je u vizionarskim iskustvima usmeno priopćio svetoj Elizabeti, Matildi i Brigiti, trima mističarkama koje su takvu obznanu izmolile svojim ustrajnim molitvama: “Skazanije učineno po ustih gospodina našega isuskarsta svetoj jeližabeti i i [sic!] svetoj biriti i svetoj metildi ke jimahu veliku želu zaznati nike stvare partikulare, a ti navlašćene od svete muke gospodina našega isuskarsta, i učinihu mnoge molitve kim [sic!] se prikaza i nim reče” (RkpBrzac, f. 12^v). Nakon uvodne rečenice izlaganje se u *Muci* povjerava Kristovu glasu koji u prvome licu iznosi vrste i broj rana koje je otprio, broj mučitelja koji su sudjelovali u njihovu nanošenju i podatak da je za vrijeme trajanja

⁴ S druge strane, važno je napomenuti da su se u hrvatskoglagoljskim rukopisima sačuvali i priručnici za isповједnike i propovjednike u kojima se bajanje i uporaba apotropejskih predmeta strogo osuđuju (Vukelić 2018: 169).

⁵ Formulacija je oblikovana prema distinkciji “između verbalne [...] i pisane magije” u kojoj se naglašava da “se verbalna čaranja izvode usmeno, bez obzira pamte li se ili su zapisana na papiru” dok “[p]isana magija [...] vrši svoj magijski zadatak bez izgovaranja, magijski tekst se koristi kao amulet ili talisman, to jest sam zapisan ispunjava svoju svrhu” (Vukelić 2014: 247). Međutim, u tekstu nastojim biti oprezan pri uporabi pojma “magija” dok raspravljam o ranonovovjekovnim hrvatskoglagoljskim basmama i tekstualnim amuletima kako ne bih upao u zamku zrcaljenja pristranoga diskursa predmodernih pastoralnih priručnika u kojima je “magija” počesto bila vrijednosno opterećena etiketa kojom su se iz nadmoćne pozicije stigmatizirali pučki oblici interakcije s nadnaravnim, bez obzira na to što ih je puk mogao percipirati i kao oblik očitovanja svoje kršćanske religioznosti (Zemon Davis 1974; usp. Tycz 2018: 250–251).

⁶ Pišući o potvrđama *Poslanice o nedjelji* u hrvatskoglagoljskome korpusu Vjekoslav Štefanić spominje čak devet rukopisa koji su nastali u dugome razdoblju od druge polovice trinaestoga do kraja osamnaestoga stoljeća (Štefanić 1960: 418), a poslije se istih devet rukopisa pojavljuje i na popisu od šezdeset pet slavenskih potvrda *Poslanice o nedjelji* koji je objavio Aurelio de Santos Otero (Santos Otero 1978: 158–169; v. i ispravke u Thompson 1980: 264–265). Na navedenim popisima rukopis Antona Brsca nije zabilježen. Odnosi među hrvatskim potvrđama *Poslanice o nedjelji* koje su se sačuvale u glagoljskim rukopisima i njihove veze s mnogobrojnim potvrđama na drugim jezicima još uvijek nisu temeljito proučeni. Uzimajući u obzir brojnost sačuvanih hrvatskoglagoljskih potvrda *Poslanice o nedjelji* i činjenicu da ih se ne može sve svesti na jedinstvenu redakciju (usp. Štefanić 1960: 418; 1970: 282), izgledno je da će problem njihove transmisije zahtijevati monografsku obradu. Međutim, usporedivši preliminarno više dijelova Brščeva zapisa *Poslanice o nedjelji* s ostalim hrvatskoglagoljskim potvrđama toga apokrifna usudio bih se s blagom zadržkom iznijeti procjenu da Brščev zapis nije posljedica linearne transmisije neke od inačica koje su potvrđene u starijim hrvatskoglagoljskim zbornicima.

muke prolio 30 430 kapi krvi (RkpBrzac, ff. 12^v–13^v). Na kvantitativni opis svoje muke Krist nadovezuje obećanje da će svima koji petnaest godina budu svakodnevno po sedam puta molili *Oče naš* i *Zdravo Marijo* na čast njegove muke udijeliti velike milosti u koje ulaze oprostjenje svih grijeha, poštediti od čistilišnih muka, priznavanje ravnopravnosti u zaslugama s kršćanskim mučenicima i Kristov osobni dolazak u smrtnome času kako bi dušu osobe koja je izvršila zadanu pobožnost vlastitim rukama prenio na nebo, i to zajedno s dušama srodnika do četvrtoga koljena koje bi se u istome trenutku zatekle u čistilištu (RkpBrzac, ff. 13^v–14^v). Nakon popisa milosti koje se mogu steći naznačenom molitvenom pobožnošću tekst ponovno prelazi na izlaganje u trećemu licu ističući da zapis sadržaja koji je obznanjen trima mističarkama potječe s Kristova groba u Jeruzalemu (RkpBrzac, f. 14^v). Nositeljima prijepisa toga zapisa s Kristova groba obećavaju se zaštita od vraga i nagle smrti, pomoć pri porodu i Marijino ukazanje četrdeset dana prije preminuća (RkpBrzac, ff. 14^v–15^v). Kako bi se ovjerila pravovjernost opisane molitvene prakse i uporabe zapsanoga teksta kao amuletskoga predloška, završna rečenica *Muke Isuskarstove* ističe inkvizicijsko odobrenje iznesenoga sadržaja (RkpBrzac, f. 15^v).

BILJEŠKA O NASTANKU MUKA ISUSKARSTOVE

Opisana *Muka Isuskarstova* nije sačuvana samo na hrvatskome jeziku. Posrijedi je nabožni tekst koji je od najstarijih potvrda iz sedamnaestoga stoljeća do danas potvrđen u brojnim verzijama na više europskih jezika poput engleskoga, irskoga, njemačkoga i talijanskoga (v. npr. Henderson 1866: 137; Piazzesi 1898–1989: 740–742; Flower 1927; Sabatti 1985; Labate 2012: 265–266; Libellarte 2012), a potvrđen je i izvan europskoga prostora (v. etiopsku inačicu u Piovanelli 2014: 617–620; usp. Flower 1927: 41). Pokušaji da se odredi vrijeme nastanka prvotne verzije *Muke Isuskarstove* mogu se u najboljem slučaju okarakterizirati kao obaviještena nagađanja. Budući da najstarije potvrde *Muke Isuskarstove* potječu iz sedamnaestoga stoljeća (usp. Flower 1927), Pierluigi Piovanelli procjenjuje da je prvotna verzija *Muke Isuskarstove* mogla nastati na koncu šesnaestoga stoljeća, i to na latinskome jeziku (Piovanelli 2014: 618), što bi vjerojatno donekle pospješilo gotovo istovremeno pojavljivanje toga teksta u više različitih kultura. Međutim, nemogućnost da se pouzdanije odredi kontekst nastanka prvotne verzije *Muke Isuskarstove* nije zapreka za praćenje osvjedočene cirkulacije toga teksta među različitim kulturama, što se, uzgred budi rečeno, u suvremenim teorijama kulturalnoga transfera smatra daleko važnijim istraživačkim problemom od traganja za najčešće nedostižnim izvorištima tekstova (Vojvodić 2012; usp. Car 2012: 215).

Izvorišta predmodernih pučkih religioznih tekstova poput *Muke Isuskarstove* nisu nedostižna samo zbog toga što je velik broj njihovih rukopisnih i tiskanih potvrda najvjerojatnije nepovratno izgubljen. Naime, budući da su pučki religiozni tekstovi često ulazili u dijalog i ukrštavali se s drugima, njihova izvorišta mogu biti i vrlo fluidna (usp. Car 2012: 215). Iako se u literaturi nagađa da je *Muka Isuskarstova* nastala krajem šesnaestoga stoljeća

(Piovanelli 2014: 618), u njoj se može prepoznati recepciju tema koje su se razvile još u okviru “statističkoga obrata” kasnosrednjovjekovne pobožnosti koji se osobito snažno manifestirao u tekstovima koji su bili povezani sa štovanjem Kristove krvi i rana na njegovu tijelu (Gray 1972: 133; usp. Lentjes 2001: 58–59; Ryan 2015: 296). Dio toga obrata bile su legende o mističarkama koje su izmolele Kristovo priopćenje o ukupnome broju primljenih udaraca i prolivenih kapi krvi tijekom muke, što je ujedno i osnovni okvir izlaganja u *Muci Isuskarstovoj* kakva se sačuvala u Brščevu rukopisu (usp. Lentjes 2001: 58–59, 82; Askins 2007: 242–243; Ryan 2015: 296). Sadržaj *Muke Isuskarstove* često se izravno povezuje s legendom o Kristovoj objavi broja pretrpljenih udaraca svetoj Brigiti Švedskoj (oko 1303.–1373.), koju su u sažetu obliku širili predgovori prijepisima i izdanjima popularnih pseudoepigrafskih *Petnaest molitava svete Brigite* (v. Piovanelli 2014: 617–618; usp. Krug 1999: 110).⁷ Ipak, pokušaj da se postanak *Muke Isuskarstove* objasni kao odjek jedne legende nesumnjivo je reduktivan. Uostalom, ne isključujući mogućnost da je legenda koja često prati *Petnaest molitava svete Brigite* bila jedan od poticaja za oblikovanje *Muke Isuskarstove*, ne bi se smjelo olako prijeći preko činjenice da u predgovorima iz *Petnaest molitava* nema spomena sličnih očitovanja Matildi i Elizabeti. Naime, već i redovit spomen tih dviju mističarki u *Muci Isuskarstovoj* upućuje na zaključak da je netko od njezinih ranih oblikovatelja barem u osnovnim obrisima poznavao širu tradiciju srednjovjekovnoga mističizma i da bi stoga bilo razložnije težiti ka rekonstrukciji čitavih mreža srodnih tekstova nego tragati za njihovim tobožnjim pojedinačnim izvorima.⁸

⁷ Pobožnost *Petnaest molitava svete Brigite* najvjerojatnije je bila dobro poznata i hrvatskim glagoljašima. Naime, hrvatski crkvenoslavenski prijevod *Petnaest molitava* otisnuo je Šimun Kožičić Benja (oko 1460. – 1536.) glagoljicom u Rijeci 1530. godine u sklopu molitvenika *Ofcij rimski. Ofcij blažene devi Marije* (ff. 86^v–93^r), a poznat je i jedan djelomično vernakulariziran prijepis toga prijevoda koji se nalazi u glagoljskome rukopisu iz prve četvrtine sedamnaestoga stoljeća koji se pod sign. IV a 77 (olim IV a 87) čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU) u Zagrebu (ff. 2^v–7^r) (Štefanić 1970: 56; Nazor 2013). Međutim, prijevod koji je objavio Kožičić Benja nije bio opremljen predgovorom s opisom mističnoga iskustva u kojemu Brigita od Krista doznaje koliko je udaraca pretrpio (Štefanić 1970: 56; usp. Nazor 2013: 420). Koliko mi je poznato, jedina opširnija glagoljska potvrda odjeka legende o Kristovu očitovanju broja pretrpljenih udaraca svetoj Brigiti potječe tek iz osamnaestoga stoljeća, a zapisao ju je među nizom propovijedi Nikola Belić na ff. 18^v–20^r rukopisa koji se pod sign. IV a 132 čuva u Arhivu HAZU-a (Štefanić 1969: 270; usp. Dürrigl 2016: 58).

⁸ Za spomen Matilde najčešće se pretpostavlja da bi se mogao odnositi na cistercitsku mističarku Matildu iz Hackeborna (1240./1241. – 1298.), iako se ne može sasvim isključiti ni mogućnost da je posrijedi bila referenca na drugu mističarku iz istoga samostana u Helfti, Matildu iz Magdeburga (oko 1207. – 1282.) (usp. Piovanelli 2014: 617; Kretzenbacher 1975: 91). Ponekad se nagađa da je spomen Elizabete u *Muci Isuskarstovoj* prvotno mogao biti povezan s benediktinskom mističarkom Elizabetom iz Schönaua (oko 1129. – 1164.) (Flower 1927: 42). Međutim, u više inačica *Muke Isuskarstove* iz devetnaestoga stoljeća vizionarka Elizabeta izravno je identificirana kao Elizabeta Ugarska (1207. – 1231.) (v. Piazzesi 1898–1989: 740; Zečević 1978: 434; Piovanelli 2014: 620). Svakako valja računati i s mogućnošću da su čitatelji spomen Elizabete iz *Muke Isuskarstove* i prije takve eksplicitne identifikacije počeli poistovjećivati s Elizabetom Ugarskom. Naime, Elizabeta Ugarska je imala daleko rašireniji kult nego Elizabeta iz Schönaua, za što su uvelike bili zaslužni prosjački redovi koji su snažno promicali kult ugarske kraljevine smatrajući njezin život zrcalom vlastitih ideala (Flower 1927: 39; Bartlett 2013: 72–76; usp. Kovačević 2015: 311).

TRANSFER MUKA ISUSKARSTOVE U HRVATSKOGLAGOLJSKU RUKOPISNU KULTURU

Iako bi brojne potvrde *Muke Isuskarstove* na različitim jezicima bilo zanimljivo obraditi zajedno, u studiji slučaja u kojoj bi se na tragu globalnoga obrata u humanističkim znanostima moglo analizirati rizomatsko premrežavanje mnoštva različitih kultura na primjeru transfera popularnih religioznih tekstova i praksi preko velikih prostornih udaljenosti i jezičnih prepreka (usp. Hawk 2020), u ovome ću se članku zadržati na prikazu bliskosti Bršćeva zapisa *Muke Isuskarstove* s talijanskom potvrdom istoga teksta koja se datira u sedamnaesto ili u prva desetljeća osamnaestoga stoljeća. Da je upravo talijanska tradicija primarni komparativni kontekst u koji valja postaviti hrvatskoglagoljski zapis *Muke Isuskarstove*, vidjet će se iz niza talijanizama u hrvatskome tekstu koji se podudaraju s leksičkim izborom u talijanskoj ranonovovjekovnoj inačici koju sam konzultirao kao komparativni materijal (Roccapelago: Museo delle Mummie Roccapelago, sine signatura). Riječ je o podudarnostima koje potvrđuju važnost prekojadranskoga međukulturalnoga dijaloga u transferu *Muke Isuskarstove* i njome propisane pobožnosti u prostorno ograničen kulturalni areal u kojemu je pisana kultura u ranome novome vijeku bila obilježena kontinuitetom uporabe glagoljskoga pisma, a najvažnije mu je središte bio otok Krk. Ipak, dok se ukazuje na važnost prekojadranskoga međukulturalnoga dijaloga u transferu *Muke Isuskarstove* u hrvatskoglagoljsku rukopisnu kulturu, neprestano se treba imati na umu da su kulture koje su sudjelovale u tome transferu ujedno bile i dionice širega rizomatskoga sistema.

Budući da *Muka Isuskarstova* nositeljima vlastitih prijepisa obećava zaštitu od nagle smrti, pomoć pri porodu i Marijino ukazanje četrdeset dana prije smrti, među talijanskim potvrđama posebnu mi je pažnju privukao spomenuti rukopis koji je otkriven tijekom arheoloških iskopavanja koja su se između 2009. i 2011. godine provodila u mjestu Roccapelagu koje se nalazi u južnome, planinskome dijelu talijanske Provincije Modene (Emilia-Romagna) (Labate 2012: 259). Naime, arheolozi su tom prilikom u kripti crkve obraćenja sv. Pavla među tristotinjak ukopa pronašli i četverostruko presavijen papirni dvolist s tekstom koji započinje sljedećim riječima: "Revelzione fatta da nostro signore Gesù Cristo à S: Elisabetta à S: Brigida e a S: Matilde di tutte le parti(co)larità della sua santissima passione come in a[...]" (Labate 2013: 214; usp. Labate 2012: 259; Tycz 2018: 253–255). Na tome dvolistu, koji se na temelju istraživanja koja su proveli Donato Labate, Vania Milani, Mirko Traversari i Barbara Vernia može datirati između 1634. i 1730. godine, zapisana je talijanska inačica *Muke Isuskarstove* za koju ću u nastavku poglavlja pokazati da se najvećim dijelom jako dobro sadržajno slaže s hrvatskim zapisom istoga teksta u Bršćevu rukopisu.⁹ Osim po sadržajnim preklapanjima s *Mukom* iz Bršćeva rukopisa,

⁹ Donatu Labateu, arheologu koji je vodio istraživanja u kripti u crkvi obraćenja sv. Pavla u Roccapelagu, zahvaljujem na korespondenciji u kojoj me obavijestio o datiranju talijanskoga rukopisa *Muke Isuskarstove*. Arheološki sloj kojemu je amulet pripadao može se široko datirati između 1630. i 1786. godine, ali je vre-

taj je rukopis zanimljiv upravo stoga što se za njega može razložno pretpostaviti da se upotrebljavao kao amulet koji je u crkvenu kriptu dospio tako što je bio ukopan sa svojom nositeljicom za koju se prema posljednjemu retku teksta pretpostavlja da se zvala Maria Ori: “Maria Ori (R)occa Pelago” (Labate 2013: 214; usp. Tycz 2018: 256).¹⁰ Budući da su papirni ranonovovjekovni amuleti zbog svoje krhkosti bili znatno podložniji propadanju nego kodeksi (usp. Tycz 2018: 252–253), rukopis iz Roccapelaga važan je kao rijedak primjer dokumenta koji već svojom materijalnom pojavom i kontekstom nalaza može posvjedočiti da *Muka Isuskarstova* nije cirkulirala samo kao zapis u kodeksima poput Brščeva nego da se doista upotrebljavala u funkciji amuleta.¹¹

U sljedećoj se tablici paralelno donose transliteracija *Muke* iz Brščeva rukopisa i tekst rokapelaškoga amuleta prema izdanju u članku Donata Labatea “La cripta cimiteriale di Roccapelago e i rari documenti cartacei rivenuti tra le mummie: una lettera rivelazione e i trigrammi cristologici bernardiniani” (Labate 2013: 214).¹²

menski raspon u kojemu je amulet mogao nastati sužen arhivskim istraživanjima Mirka Traversarija o kojima govori i sljedeća bilješka.

¹⁰ Iz osobne korespondencije s Labateom doznao sam da je Mirko Traversari u knjigama mrtvih iz župnoga arhiva u Roccapelagu (Archivio Parrocchiale di Roccapelago) pronašao više pokojnica s imenom Maria Ori u razdoblju između 1634. i 1730. godine. Iako Katherine Tycz spominje da je u razgovoru s Traversarijem doznala da njegova arhivska istraživanja nisu rezultirala potvrdama nositeljica imena Maria Ori u Roccapelagu, zbog čega ne isključuje potpuno ni mogućnost da je sadržaj posljednjega retka amuleta kontrahiran zaziv Majke Božje (Tycz 2018: 256), pretpostavljam da je njezina tvrdnja o negativnim rezultatima Traversarijevih arhivskih istraživanja posljedica komunikacijskoga nesporazuma. Naime, jedan rokapelaški zapis o rođenju Marije Ori, datiran 28. svibnja 1657. godine, Traversari je reproducirao u svojemu doktorskome radu u kojemu se napominje da je ista Marija poživjela do 1720. godine (Traversari 2017: 80).

¹¹ Među ostalim potvrdama uporabe *Muke Isuskarstove* kao amuleta valja spomenuti i zapis uz inačicu teksta na f. 224^r–224^v kodeksa koji se pod sign. Sloane MS 631 čuva u Britanskoj knjižnici (The British Library): “Copia vera verbatim, found in ye pocket of one Creagh who (with another) was kill'd one mile from Clonmell March 11th 1690” (Flower 1927: 41).

¹² Načelo *redak za redak* iz Labateova članka nisam sačuvao, ali sam granice među redcima označio okomitim crtama kao i u transliteraciji glagoljskoga teksta.

RkpBrzac	Amulet iz Roccapelaga (prema Labate 2013: 214)
<p>[f. 12^v] muka isuskarstova Skazanije učineno po ustih gospodina našega isuskarsta svetoj jeližabeti i i [sic!] svejtoj biriti i svetoj metildi ke jīmahu veliku želu zaz nati nike stvare partikulare ati navlašćene od svete muke gospodina našega isuskarsta i u činihu mnoge molitve kim se prik kaza i nim reče od počel tka znate moje setre kada sam jīmiml sto i dvi zaušni ce i jīmiml sam jīh puni usti kada bih uhićen u vartlu d(o) kuće od ane padoh sedam kra(t) i jīmih sto udarac od ruke v[f. 13^r]rh parsī na glavu i na pleća jīmih treiset udarac na škinu i na kolena jīmih treiset žalosni h sam bil potezan na visoko za vlasi treiset krat poslah vanka sto i dvaiset i devet uzdah i bih potezan na višinu za bradu treiset krat i jīmiml sam špentu smatrnū [sic!] s kon padoh na zemlu sa silm križem i jīmih pri koloni šest(i) suč i šesto i šezdeset i šes(t) frušt i jīmih na glavu sto ran i jīmih na križu tri tarni smartni i bih popluvan u obral z šezdeset i tri volte i mi u činiše na životu ran tisuća soldati armanih petsto i osam [f. 13^v] ki su napunili pravdu biše nih treiset i tri oni ki su me posil i biše kaple karvi treiset tisuč i čeresto i reiset [sic!] + + + Ki bude rekal sedam očenaši i se dam zdrave marije na čast moje muke svaki dan do let pe tnaist dokle dospije rečeni broi mu darivam pet gracje na i [sic!] čast moje muke Parva indull encja pelnariē pročenje od svih svojih grihov Druga ne čju dat okusit muke od purga torē treta mruči parvo vr(i) mena biti će mu dopušćeno koliko da bi dospil rečeno vri me četarta [f. 14^r] mu dopušćam kako da bi bil j edan mučenik ki bi karv svoūu pro lil za svetu veru Peta na putu smarti negove ēa [sic!] očū prit s nebes na zemlu i prijati očū dušu negovu na moje ruke sa simi dušami parntadi ki se budu [f. 14^v] našli u mukah od purgatorja i očū nih nositi svih da už ivaūu svu slavu nebesku Ova molitva bi naidena u svetomu grobu isuskarstovomu u jērusolimu i ki bude ovu mo litvu sve pri sebi nosil oslobojen oče biti od na gle smarti i zlom smartūu neče umriti i slobojen oče b(i) ti od djavla i ako bude ka žena noseća ter da ne more ro điti da ima ovu motvu [sic!] pri sebi oče roditi prez bolezn i i u kući kadī bude ova moltva [sic!] ondi neče prit nejna [sic!] sablazan [f. 15^r] i ki bude ovu molitvu sve pr i sebi nosil vidit oče čet ardeset dan parvo svoje sm arti blaženu i slavnu divi čju mariūu i sve ovo bi proval no na svetomu inkvi zičjonu u cicili miseca febra ra dan ·i3· [=28] ·čj3· [=1038]</p>	<p>[f. 1^r] S. M. S. Revelzione fatta da nostro signore Gesù Cristo à S: Elisabetta à S: Brigida e a S: Matilde di tutte le parti(co)larità della sua santissima passione come in a[...] Sapiate sorelle carissime (c)ome ebbi 102 guanciate, 30 pugni nella bo(cc)a quando fui nel' orto pre so ed in sin(o) a casa (d')Anna cascai trè volte e so pra il p(e)tto alla tes(ta) alla spalle ed alla schien na ebbi 30 colpi ...ano, e da terra fui (alzato per i cap) pelli 30 volte Dai guerri 129 v(olte) fui tirato, e stascinato fui alzato in ... barba 33 volte ebbi una spinta ... cascai in terra con la cro cce ebbi nella colonna (6)666 batiture, ebbi nella testa 1000 (punture) (e)bbi con la croce trè spin te mort(al) (sputa)to in faccia 63 volte ricevetti (.....) li soldati armati fu(ro) no 508 gli persecutori di Giustizia furono 400, quelli che mi percossero furono 300 [f. 1^v] Quelli che diranno (set)te pater noster e sette ave Marie ogni giorno per lo spazio di quindici anni fino che finiscono detto numero, gli dono cinque G(razie) La prima gli concedo indulg(enza) plenaria, e remissione di tutti li peccati Seconda non il farò (pa)tire le pe(n)e del purgatorio terza Morendo inanz(i) (il) tempo li sarà concesso (tutt) e l(e) grazie a compe(nso) Quarto li concedo come (se) avesse sparso il sangue (della fede) Quinto nel giorno della sua morte e scenden, -o dal cielo in terra..... e libererò l'anime de suoi parenti sino in quarto grado dalle pene... La presente Rivelazione ritrovata al santo sepolcro in Gierusalemme e chi la porterà adosso sarà libero da(l) (D)demonio, e (n)on morirà subitaneamente, n(on di) mala m(or)te [f. 2^r] Portandola adosso la (d)onna gravida partorira senza pericolo nella casa dove sarà questa Rivelazione non vi sar(à) illusione di cose cattive chi poi la (portereà adosso) avanti la sua morte vedrà la Gloriosa Vergine Maria Amen principio detta a Maria Ori (R)occa Pelago</p>

Uvodna rečenica talijanskoga amuleta nepotpuna je zbog oštećenja koja su nastala na mjestima presavijanja dvolista. Međutim, količina izgubljenoga teksta u toj rečenici mogla je obuhvaćati svega nekoliko riječi, što znači da je uvod teksta iz Roccapelaga nešto sažetiji od uvoda u *Muku Isuskarstovu* u Brščevu rukopisu koji glasi: “Skazanije učineno po ustih gospodina našega isukarsta svetoj jeližabeti i i [sic!] svetoj biriti i svetoj metildi ke jïmahu veliku želu zaznati nike stvare partikulare, a ti navlašćene od svete muke gospodina našega isukarsta, i učinihu mnoge molitve kim [sic!] se prikaza i nim reče” (RkpBrzac, f. 12^v). Za razliku od *Muke Isuskarstove* iz Brščeva rukopisa, u tekstu iz Roccapelaga nema eksplicitnoga povezivanja objave detalja muke trima mističarkama s njihovim željama i molitvama. Međutim, zanimljivo je napomenuti da je riječ o obavijestima koje će kadšto na vrlo sličan način biti sročene u mlađim talijanskim verzijama koje u mnogim drugim dijelovima imaju bitno drugačiji sadržaj. To se može oprimjeriti inačicom iz 1893. godine koja nam je danas poznata po objavi među tekstovima koji su 26. svibnja 1898. bili proskribirani odlukom Kongregacije za propagandu vjere *Decretum de Indulgentiis apocryphis (Acta Sanctae Sedis 31)*: “Desiderando S. Elisabetta Regina d’ Ungheria, Santa Matilde e Santa Brigida sapere alcuna cose della Passione di Gesù Cristo, facendo fervorose e particolari Orazioni, mercè quali gli apparve Gesù Cristo favellando con esse e così dicendo” (Piazzezi 1898–1899: 740). Isto tako, iako izraz “po ustih” (RkpBrzac, f. 12^v) s početka zapisa iz Brščeva rukopisa nema značenjsku paralelu u rukopisu iz Roccapelaga, odgovarajući izraz “per bocca” potvrđen je u naslovu jedne talijanske tiskovine koja nije eksplicitno datirana, ali bi se mogla smjestiti u osamnaesto stoljeće: “Rivelazione fatta per bocca di Gesù Cristo della sua SS. Passione a S. Brigida, S. Metilde e S. Elisabetta” (Rivelazione [s. a.]: 1; usp. Labate 2012: 264; 2013: 213, 215). Kada je riječ o elementima koji povezuju tekst iz Brščeva rukopisa sa sadržajem talijanskih inačica, posebno je indikativan talijanizam “partikulare” u “nike stvare partikulare, a ti navlašćene od svete muke gospodina našega isukarsta” (RkpBrzac, f. 12^v) koji u rokapelaškome amuletu ima talijansku analogiju u izrazu “tutte le partì(co)larità della sua santissima passione” (Labate 2013: 214). Iako je riječ o paralelama koje ne dopuštaju izvođenje tradicionalnih tekstoloških hipoteza, one se uklapaju u hipotezu o premrežavanju pučke pobožnosti u hrvatskoglagoljskoj rukopisnoj kulturi s talijanskom pučkom pobožnošću.

Međutim, tragovi prekojadranskoga kulturalnoga premrežavanja mogu se još jasnije prepoznati u podudaranjima između načina na koji rokapelaška i Brščeva potvrda *Muke Isuskarstove* izlažu Kristov kvantitativni opis muke. U rokapelaškome amuletu Marije Ori početak toga segmenta glasi: “Sapiate sorelle carissime (c)ome ebbi 102 guanciate, 30 pugni nella bo(cc)a quando fui nel’ orto preso ed in sin(o) a casa (d’)Anna cascai trè volte e sopra il p(e)tto alla tes(ta) alla spalle ed alla schienna ebbi 30 colpi ...ano, e da terra fui (alzato per i cap)pelli 30 volte” (Labate 2013: 214). Analogni dio u Brščevu rukopisu najvećim se dijelom temelji na istome redosljedu izlaganja i istim brojevima udaraca: “znate moje setre kada sam jïmil sto i dvi zaušnice i jïmil sam jih puni usti [sic!]”¹³ kada bih uhićen

¹³ U rukopisu *Muke Isuskarstove* koji se pod ev. br. 163 čuva u Arhivu Provincijalata franjevacâ trećoredaca (TOR) na Ksaveru u Zagrebu odgovarajuće se mjesto sadržajno podudara s “ebbi [...] 30 pugni nella bo(cc)a”

u vartlu d[o] kuće od ane padoh sedam kra[t] i jîmih sto udarac od ruke vrh parsi na glavu i na pleča jîmih treiset udarac na škinu i na kolena jîmih treiset žalosnih sam bil potezan na visoko za vlasi” (RkpBrzac, ff. 12^v–13^r). Doduše, vidljivo je da se talijanski i hrvatski tekst na nekoliko mjesta ipak razlikuju u deskriptivnim i kvantitativnim pojedinostima: tako npr. Krist u Brščevoj *Muci Isuskarstovoj* tvrdi da je na putu od Getsemanskoga vrta do kuće velikoga svećenika Ane pao čak sedam puta, a ne samo tri, kao što to tvrdi Krist iz rokapelaškoga amuleta.

I ostatak Kristove objave iz rokapelaškoga amuleta najvećim je dijelom sadržajno blizak *Muci Isuskarstovoj* iz Brščeva rukopisa: “fui alzato in [...] barba 33 volte ebbi una spinta [...] cascai in terra con la croce ebbi nella colonna (6)666 batiture, ebbi nella testa 1000 (punture) (e)bbi con la croce trè spinte mort(al)i (sputa)to in faccia 63 volte ricevetti [...] li soldati armati fu(ro)no 508 gli persecutori di Giustizia furono 400, quelli che mi percossero furono 300” (Labate 2013: 214). Odgovarajući segment u Brščevoj *Muci Isuskarstovoj* glasi: “bih potezan na višinu za bradu treiset krat i jîmil sam špentu smatrnú [sic!] s kon padoh na zemlu sa sim križem i jîmih pri koloni šest[i]suč i šesto i šezdeset i šes[t] frušt i jîmih na glavu sto ran i jîmih na križu tri tarni smartni i bih popluvan u obraz šezdeset i tri volte i mi učiniše na životu ran tisuća soldati armanih petsto i osam ki su napunili pravdu biše nih treiset i tri oni ki su me posili biše kaple karvi treiset tisuč i čeresto i reiset [sic!] + + +” (RkpBrzac, f. 13^r–13^v). Iako se među tim citatima mjestimice pojavljuju manje razlike u brojčanim podacima, osobito u dijelovima u kojima se obznanjuje broj izvršitelja muke, kao najupadljiviju razliku između rokapelaškoga amuleta i Brščeva zapisa izdvojio bih to što Krist u rokapelaškome amuletu ne obznanjuje broj kapi krvi koje je prolio tijekom svoje muke, unatoč tome što je riječ o jednoj od važnijih sastavnica toga tipa pobožnosti, koja se u pravilu susreće i u talijanskim potvrđama, što se može vidjeti i na primjeru već spominjane tiskane verzije iz osamnaestoga stoljeća: “Sparsi goccioline di Sangue 30340” (Rivelazione [s. a.]: 4). Među više talijanizama koji upućuju na dijalog hrvatskih glagoljaša s talijanskom pučkom pobožnošću, iz završnih dijelova Kristove obznane posebno bih izdvojio potvrdu u *Akademijinu rječniku* nepotvrđene riječi “špenta” u “jîmil sam špentu smatrnú [sic!] s kon padoh na zemlu sa sim križem” (RkpBrzac, f. 13^r; usp. 1880–1976. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1880–1976), na mjestu koje u rokapelaškome amuletu glasi “ebbi una spinta ... cascai in terra con la croce” (Labate 2013: 214), a znakovita je i potvrda izraza “soldati armanih” u stavku “soldati armanih petsto i osam ki su napunili pravdu” (RkpBrzac, f. 13^r–13^v) koji u talijanskome tekstu ima paralelu u stavkama “soldati armati fu(ro)no gli persecutori di Giustizia furono 400” (Labate 2013: 214).

(Labate 2013: 214) iz rokapelaške inačice: “jîmil sam j̄ [=30] puni u usta” (RkpKsaver, f. 1^r). Ksaverska inačica upućuje na zaključak da je u susretu s talijanskom tradicijom neki glagoljaš isprva oblikovao hrvatsku rečenicu u kojoj je uz glagoljski broj “j̄ [=30]” zabilježio talijanizam “punja” u značenju ‘šaka, udarac šakom’, a da je neki prepisivač njegove inačice, kojemu taj talijanizam možda nije bio poznat, pokušao neshvaćenu tekstu pribaviti značenje protumačivši broj “j̄ [=30]” kao skraćenicu zamjenice “jih”, a imenicu “punja” kao pridjev u značenju ‘pun’ kojim se opisuje imenica “usta”. Iako bi se moglo domišljati o tome je li namjeravano značenje izraza “jîmil sam j̄h puni usti” (RkpBrzac, f. 12^v) bio prikaz obilnoga oralnoga krvarenja ili grotesknih posljedica večere s učenicima, ta dva tumačenja zahtijevala bi da se oblik “usti” proglaš gramatički pogrešnim.

Završetak se rokapelaškoga amuleta također najvećim dijelom podudara sa sadržajem završetka Brščeve *Muke Isuskarstove*. U obje se inačice propisuje molitvena pobožnost u kojoj se kroz petnaestogodišnje razdoblje svakodnevno treba sedam puta izmoliti *Oče naš* i *Zdravo Marijo* kako bi se dobilo pet velikih milosti, napominje se da je sadržaj teksta pronađen na Kristovu grobu u Jeruzalemu, a nakon toga se definira zaštita koju prijepisi toga teksta pružaju svojim vlasnicima. Dok *Muka Isuskarstova* iz Brščeva rukopisa nakon toga još navodi i tobožnje inkvizicijsko odobrenje opisane pobožnosti, rokapelaški je amulet na odgovarajućemu mjestu teško oštećen pa se uz njegovu lakunu mogu pročitati samo riječi “principio detta” (Labate 2013: 214). Zanimljivo li spomenutu lakunu, sadržajne razlike između završnih dijelova Brščeve i rokapelaške *Muke Isuskarstove* svode se tek na pokoji detalj: tako npr. uz obećanje da će se nositeljima prijepisa *Muke Isuskarstove* prije smrti ukazati Majka Božja Brščeva inačica navodi da će se to ukazanje ostvariti četrdeset dana prije smrti, dok rokapelaški amulet ne precizira koliko bi se dana prije smrti ono trebalo dogoditi.

Za dodatnu potkrepu argumenta o dijalogu hrvatskih glagoljaša s talijanskom pučkom pobožnošću, iz završnih dijelova Brščeve *Muke Isuskarstove* vrijedi upozoriti na nekoliko talijanizama u opisu pet milosti koje se mogu steći molitvama u čast Kristove muke. Tako npr. nasuprot talijanskome “gli dono cinque G(razie)” (Labate 2013: 214) u Brščevoj inačici čitamo “mu darivam pet gracje” (RkpBrzac, f. 13^v), a na mjestu gdje u rokapelaškome tekstu imamo “La prima gli concedo indulg(enza) plenaria” (Labate 2013: 214) u Brščevu rukopisu čitamo “Parva indulencja pelnariê” (RkpBrzac, f. 13^v). Naposljetku, na interakciju s talijanskom tradicijom mogao bi upućivati i izbor riječi “parentad” u rečenici “prijeti oču dušu negovu na moje ruke sa simi dušami parntadi [sic!] ki se budu našli u mukah od purgatorja” (RkpBrzac, f. 14^r–14^v) kojoj talijanski pandan glasi “e libererò l’anime de suoi parenti sino in quarto grado dalle pene...” (Labate 2013: 214).¹⁴

INDICIJA ZA UPOTREBU BRŠČEVA RUKOPISA KAO PREDLOŠKA ZA PROIZVODNJU AMULETA?

Unos *Muke Isuskarstove* i *Poslanice o nedjelji* u rukopis Antona Brsca nije bio nužno motiviran namjerom da se taj rukopis pretvori u apotropejski predmet, iako upotreba čitavih kodeksa u toj funkciji nije sasvim nepoznata (v. Skemer 2006: 50). S obzirom na priručničku narav širega rukopisnoga konteksta koji je bio definiran zapisima basmi i medicinskih naputaka koji su se mogli konzultirati u raznim nepovoljnim životnim situacijama, razložnijom mi se čini pretpostavka da je Brzac *Muku Isuskarstovu* i *Poslanicu o*

¹⁴ Budući da posljednji citat iz Brščeve inačice *Muke Isuskarstove* ne sadržava naznaku srodničke udaljenosti od četiri koljena koju nalazimo u talijanskome tekstu iz Roccapelaga, skrenuo bih pažnju na varijantu iste rečenice u dijelu rukopisa koji je Brzac prekrižio uvidjevši da je pri prepisivanju preskočio dio teksta iz svojega predloška: “prijeti aču dušu negovu na moje ruke sa simi dušami negove parentadi de [sic!] četartoga kolena ki se budu našli u mukah od purgatorê” (RkpBrzac, f. 14^r).

nedjelji prvotno zapisao kao praktične predloške koji su se po potrebi mogli iskoristiti pri proizvodnji samostalnih “tekstualnih amuleta” za koje je u većini slučajeva bilo poželjno da im oblik i dimenzije budu što prilagođeniji funkciji stalnoga nošenja koje bi korisnicima trebalo osigurati neprekidnu zaštitu (Skemer 2006).

Na početku f. 22^r Bršćeva rukopisa zapisan je završetak teksta kojemu se nije sačuvao početak, jer je iz kodeksa sigurno istrgnut najmanje jedan prethodni list (usp. Strohal 1910: 310), a možda i više njih. Ostatak teksta koji se sačuvao na f. 22^r glasi: “i ki bude ovu molitvu sve pri sebi nosil viditi oče četardeset dan parvo svoje smarti blaženu i slavnu divicu mariūu i sve ovo bi provano na svetomu inkvizicjonu u cicilii ·čjz· [=1038]” (RkpBrzac, f. 22^r). Taj se završetak gotovo sasvim podudara sa završetkom analiziranoga zapisa *Muke Isuskarstove* na ff. 12^v–15^r istoga rukopisa: “i ki bude ovu molitvu sve pri sebi nosil vidit oče četardeset dan parvo svoje smarti blaženu i slavnu divicu mariūu i sve ovo bi provano na svetomu inkvizicjonu u cicili miseca febrara dan ·iz· [=28] ·čjz· [=1038]” (RkpBrzac, f. 15^r). Takva podudarnost sugerira da je Brzac vjerojatno u isti rukopis *Muku Isuskarstovu* zapisao dvaput.¹⁵ S obzirom na činjenicu da *Muka Isuskarstova* svojim prijepisima pripisuje apotropejska svojstva i s obzirom na rokapelašku potvrdu uporabe talijanske *Muke Isuskarstove* u funkciji amuleta, teško je zaobići pitanje nije li drugi zapis *Muke Isuskarstove* bio istrgnut iz kodeksa kako bi se upotrijebio kao amulet. Međutim, iako se na pitanje o mogućoj amuletskoj uporabi istrnutoga zapisa ne može pouzdano odgovoriti, u hrvatskoglagoljskome se korpusu mogu naći i pouzdanije potvrde da su glagoljaši *Muku Isuskarstovu* doista upotrebljavali pri proizvodnji amuleta.

KSAVERSKI RUKOPIS MUKA ISUSKARSTOVE I ZAPISI U RUKOPISU IVANA SABLJIĆA

U rukopisnoj zbirci Arhiva Provincijalata franjevac trećoredaca na Ksaveru u Zagrebu pod br. 163 čuva se glagoljski rukopis koji je naslovljen *Od muke Isuskarstove molitva*, a sastoji se od jednoga zasebnoga papirnoga lista dimenzija 28.3 x 19.6 cm.¹⁶ Budući da je riječ o rukopisu koji dosad nije objavljan, ovdje donosim njegovu transliteraciju iz koje se može vidjeti da je posrijedi tekst koji se – ako isključimo jezične pojedinosti – najvećim dijelom preklapa sa zapisom *Muke Isuskarstove* iz Bršćeva rukopisa:

¹⁵ Ako je to točno, morali bismo doista pretpostaviti da rukopisu nedostaje više listova ispred f. 22^r, a ne samo jedan, kao što to tvrdi Strohal (1910: 310). Naime, činjenica da se sadržaj parcijalno sačuvanoga teksta na gornjoj polovici f. 22^r preklapa s onim što je Brzac zapisao na gornjoj polovici f. 15^r ukazuje na relativno ujednačeno pisarsko iskorištavanje podloge pri pisanju obaju zapisa (RkpBrzac, ff. 15^r, 22^r). Dok se vrijeme nastanka zapisa na ff. 12^v–15^r ne može preciznije odrediti, drugi je zapis možda i izravno bio datiran bilješkom “ja pop anton brzac a ovoga leta teče milezina ·čöiv· [=1723]” (RkpBrzac, f. 22^r).

¹⁶ Taj sam rukopis prethodno opisivao u neobjavljenome izlaganju “Amulet *Od muke Isuskarstove*: prinos utvrđivanju žanrovskoga repertoara glagoljske književnosti stavljene u službu pasionske” koje sam održao 28. rujna 2013. godine u Zagrebu na znanstvenome skupu “Trećoredska glagoljaška tradicija u europskom kontekstu”.

RkpKsaver	RkpBrzac
<p>[f. 1^r] skazanie učineno po ustih gospodina našega i svetoj jēlizabeti i s(ve)toi br rjidi svetoj medildi ke imahu veliku želu zaznati nike svari prtikul lare od svete muke gospo(di)na našega isukrsta i učiniše mnoge molitve ki nim se p prikaza i nim reče od početka znate moe setrice kada sam imal ·rb· [=102] zau š/snice jimal sam ·j· [=30] puni u usta kada bih uhičen u vrtlu od kuće od ane padoh ·ž· [=7] krat jimah ·r· [=100] udarac od ruke vrh prsi i na glavu i na pleča imih ·j· [=30] krat udarac na škinu i na kolina ·j· [=30] žalosnih sam bil potezan n na visoko za vlasi ·j· [=30] krat poslah vanka ·riz· [=129] uzdahi bih potezan na viš šinu za bradu ·j· [=30] krat imal sam špentu smartnu s kom padoh na zemlu sa sim križem jimi pri koloni ·ečhme· [=6666] frušt imah na glavu ·r· [=100] ran imah n na križu ·v· [=3] trni smartni i bih popluvan u obraz ·mv· [=63] volte i mi učiniše na životu ran ·č· [=1000] soldati armanih ·fz· [=508] ki su napunuli pravdu i biše nih ·jv· [=33] oni ki su me posili bihu k a/ple krvi ·jčuj· [=30430] ki bude rekal ·ž· [=7] o očenaši i sed [sic!] ·ž· [=7] zdravih marii na čas muke moje svaki dan do let ·dī· [=15] dokle dopie rečeni broi mu darivam ·d· [=5] gracii prva indulenca ple nariē prošćenie od sih griho[v ... ne] ču mu dati ukusiti muk od purgatoriē ·v· [=3] mruči pr[... .. b]iti će mu dopučeno koliko i da spil [sic!] rečeni broi ·g· [=4] mu[... ..] kako d a/ bi bil jedan mučenik ki bi krv svoū prolil za svetu viru ·d· [=5] na puntu smarti ne gove ja hoču priti s nebes na zemlu i priēti ču dušu nega na moe ruke sa smi dušami nega parentadi do četartoga kolina ki se buldu našli u mukah od purgatoriē i oču ih nositi sih da uluživaū slavu nebesku Ova molitva bi našta u svetomu gro bu u jerusolumu i ki ovu molitvu bude pri sebi nositi osloboen oče biti od d(ē)vla ili z naglom smartiū neče umriti i ako e žena ka noseča ter nemore ro roditi da ū ima pri sebi oče roditi brez bolezn i u kući kadi bude ova mol molitva neče priti niedna sablazan i ki ū bude nositi pri sebi viditi će ·k· [= 40] dan prvo smarti divicu mariū i sve ovo bi provano na svetomu inkv vižicijonu u cicilii na ·iz· [=28] febrara ·čhjz· [=1638] ++</p>	<p>[f. 12^v] muka isuskarstova Skazanije učineno po ustih gospodina našega isukarsta svetoj jēlizabeti i i [sic!] sve toj biriti i svetoj metildi ke jimahu veliku želu zaznati nike stvar e partikulare ati navlašćene od svete muke gospodina našega isukarsta i u činihu mnoge molitve kim se pri kaza i nim reče od poče tka znate moje setre kada sam jiiimil sto i dvi zaušni ce i jimil sam jih puni usti kada bih uhičen u vartlu d(o) kuće od ane padoh sedam kra(t) i jimih sto udarac od ruke v[f. 13^r]rh parsi na glavu i na pleča jimih treiset udarac na škinu i na kolena jimih treiset žalosni h sam bil potezan na visoko za vlasi treiset krat poslah vanka sto i dvaiset i devet uzdah i bih potezan na višinu za bradu treiset krat i jimil sam špentu smartnu [sic!] s kon padoh na zemlu sa sil m križem i jimih pri koloni šest(i) suč i šesto i šezdeset i šes(t) frušt i jimih na glavu sto ran i jimih na križu tri tarni smartni i bih popluvan u obra z šezdeset i tri volte i mi u činiše na životu ran tisuča soldati armanih petsto i osam [f. 13^v] ki su napunili pravdu biše nih treiset i tri oni ki su me posil i biše kaple karvi treiset tisuč i čeresto i reiset [sic!] + + + Ki bude rekal sedam očenaši i sed dam zdrave marije na čast moje muke svaki dan do let pel naist dokle dospije rečeni broi mu darivam pet gracje na i [sic!] čast moje muke Parva indu llencja pelnariē pročenje od svih svojih grihov Druga nel ču dat okusiti muke od purga torē treta mruči parvo vr(i) mena biti će mu dopušćeno koliko da bi dospil rečeno vri me četarta [f. 14^r] mu dopušćam kako da bi bil j jedan mučenik ki bi karv svoūu pro lil za svetu veru Peta na putu smarti negove ēa [sic!] oču prit s nebes na zemlu i prijati oču dušu negovu na moje ruke sa simi dušami parntadi ki se budu [f. 14^v] našli u mukah od purgatorja i oču nih nositi svih da už ivaū svu slavu nebesku Ova molitva bi naidena u svetomu grobu isukarstovomu u jerusolimu i ki bude ovu mol litvu sve pri sebi nosil oslobojen oče biti od na gle smarti i zlom smartū neče umriti i slobojen oče b(i)ti od djavla i ako bude ka žena noseča ter da ne more ro diti da ima ovu motvu [sic!] pri sebi oče roditi prez bolezn i u kući kadi bude ova moltva [sic!] ondi neče prit nejna [sic!] sablazan [f. 15^r] i ki bude ovu molitvu sve pr i sebi nosil vidit oče čet ardeset dan parvo svoje sm arti blaženu i slavnu divi cu mariū i sve ovo bi prova no na svetomu inkv vižicijonu u cicili miseca febra ra dan ·iz· [=28] ·čjz· [=1038]</p>

Na papiru na kojemu je zapisan ksaverski rukopis nema vidljiva filigrana pomoću kojega bi se uspostavio *terminus post quem* za njegovo datiranje, ali ga zato određuje ovjeravanje pravovjernosti sadržaja pozivanjem na inkvizicijsko odobrenje iz 1638. godine (RkpKsaver, f. 1').¹⁷ Međutim, uzimajući u obzir činjenicu da se inače sličnih tekstova u pravilu pozivaju na odluke koje su donesene znatno prije vremena njihova zapisivanja ili tiskanja (usp. Zayarnyuk 2006: 187),¹⁸ valja računati s time da je rukopis 163 iz trećoredskoga arhiva u Zagrebu mogao nastati i nešto kasnije, u drugoj polovici sedamnaestoga ili čak u osamnaestome stoljeću.

Unatoč tomu što je list bio poravnat tijekom konzervacije koja je bila nužna da ga se sačuva od propadanja, na njemu su jasno vidljivi tragovi nekadašnjega trostrukoga presavijanja. Vjerojatno je uslijed presavijanja papira nastala i romboidna lakuna na samome središtu lista koja zahvaća nekoliko riječi zapisanih na prednjoj strani rukopisa. Dok je na prednjoj strani lista zapisan tekst *Muke Isuskarstove*, stražnja je strana najvećim dijelom ostala neispisana. Na njoj se pojavljuje samo naslov *Od muke Isuskarstove molitva*, smješten na sam rub jedne od osmina dobivenih trostrukim presavijanjem lista. Naslov je pisala ista ili srodna ruka kao i tekst na prednjoj strani, što znači da je list bio presavijen nedugo nakon sastavljanja. Tragovi presavijanja ksaverskoga rukopisa nedugo nakon njegove proizvodnje mogli bi biti znak da je posrijedi rukopis koji je bio proizveden s namjerom da ga se upotrebljava kao amulet.

Na interes franjevac trećoredaca glagoljaša za pobožnost koja je opisana u *Muci Isuskarstovoj* upućuje još jedan glagoljski rukopis koji je zagubljen, ali mu sadržaj poznajemo prema *Hrvatskoj glagoljskoj bibliografiji* Ivana Milčetića (Milčetić 1911: 307–308).¹⁹ Bio je to rukopis od 46 listova koji se u vrijeme nastanka *Hrvatske glagoljske bibliografije* nalazio kod zadarskih trećoredaca, a Milčetić ga je datirao u sedamnaesto i osamnaesto stoljeće (Milčetić 1911: 307). Na f. 23^r toga rukopisa započinjao je tekst s incipitom “skazanje učineno po usti g(ospodj)na našega isukarsta ... od s(ve)te muke g(ospo)dina našega isukarsta” (Milčetić 1911: 308). Način na koji je taj incipit bio sročten upućuje na zaključak da je posrijedi još jedan zapis *Muke Isuskarstove* koji bi bio blizak onima iz Bršćeva i ksaverskoga rukopisa. Taj zaključak dodatno potvrđuje i Milčetićev opis sadržaja lista f. 23^v izgubljenoga trećoredskoga kodeksa u kojemu se spominje 1638. godina (Milčetić 1911: 308), što je upravo godina iz datuma inkvizicijskoga odobrenja na koje se poziva inačica iz trećoredskoga arhiva na Ksaveru.²⁰ Na istu se pobožnu praksu odnosio i zapis na f. 28^r

¹⁷ U dvama zapisima iz Bršćeva rukopisa nedostaje jedna znamenka pa se isto odobrenje datira u godinu “čj3 [=1038]” (RkpBrzac, f. 15^r).

¹⁸ Usp. s primjerom hrvatskoga letka iz 1813. godine koji se poziva na odobrenje iz 1760. godine (Zečević 1978: 434) ili talijanskom inačicom iz 1893. godine koja se poziva na odobrenje iz 1750. godine (Piazzesi 1898–1899: 741). Vidi i bilješke br. 20 i br. 23 u nastavku ovoga rada.

¹⁹ Kristijanu Kuharu, autoru koji se u prošleme desetljeću višekratno bavio glagoljskim rukopisima u trećoredskim knjižnicama i arhivima (usp. npr. Kuhar 2015), zahvaljujem na prepisci u kojoj mi je potvrdio da je sudbina toga kodeksa još uvijek nejasna.

²⁰ U nastavku osvrta na isti list Milčetić spominje i pisarsku bilješku koja dolazi nakon *Muke Isuskarstove*: “nego malo niže dolazi ova bilješka: finih spisat ovu molitvu (o mucj) ja jivan sablič pod milezinom 1738,

istoga rukopisa o kojemu Milčetić piše: “Na l. 28a priopćuje nam pomenuti Sabljčić, da je počeo dne 11. maja 1738.: ‘nosit divicion muki isuskarstovoj’” (Milčetić 1911: 308), što bi se vjerojatno trebalo protumačiti kao izjavu da je prijepis teksta s f. 23^r–23^v istoga rukopisa počeo nositi kao amulet. Iako je pomisao da bi ksaverski rukopis mogao biti taj amulet što ga je nosio Sabljčić intrigantna, to pitanje i nije tako važno kao činjenica da su ksaverski rukopis i Sabljčićevi zapisi zajedno uvjerljivo potvrdili da su glagoljaši *Muku Isuskarstovu* doista upotrebljavali kao amulet.

OPIS POBOŽNOSTI KRISTOVOJ KRVU U MOLITVENIKU FRA IVANA ČEPERIĆA

Molitvenik fra Ivana Čeperića uobičajeno je ime glagoljskoga rukopisa koji se pod sign. III a 1 (olim Kuk. 502) čuva u Arhivu HAZU-a (Milčetić 1911: 303–304; Štefanić 1969: 177–179). Ivan Čeperić, franjevac trećoredac i jedan od trojice pisara koji su u tome rukopisu ostavili svoje zapise, vjerojatno je oko 1745. godine postao tek trećim vlasnikom toga rukopisa koji se više doima kao bilježnica “svaštara” u kojoj je velik broj listova ostao potpuno prazan (Štefanić 1969: 177, 179). Naime, iako u tome velikim dijelom neispisanu kodeksu doista prevladavaju rasuti molitveni tekstovi, on je Ivanu Čeperiću poslužio za zapisivanje latiničkih uputa misniku (ff. 1^r–3^r) i nekoliko glagoljskih medicinskih naputaka (ff. 9^v–11^r) za liječenje tegoba izazvanih kamencima u urinarnome sustavu (RkpČeperić; Dürriegl i Fatović-Ferenčić 2015).

Prije nego što je taj kodeks postao Čeperićevim, jedan od njegovih vlasnika s kraja sedamnaestoga ili početka osamnaestoga stoljeća u njemu je zapisao opis štovanja krvi Kristove koji je srodan s pobožnošću koju propisuje *Muka Isuskarstova* iz Bršćeva i ksaverskoga rukopisa (RkpČeperić, ff. 73^r–74^v; usp. Štefanić 1969: 178). Budući da je riječ o tekstu koji dosad nije bio objavljan, ovdje donosim njegovu transliteraciju:

[f. 73^r] Ovo e od muke našega | isukrsta prolitih kapal| krvi broj + osamna|st tisuć i sto i dva| jst i pet | I zna| ki bude reči ·ž· [=7] | očenaši i sedam zdravl|vih marij saki dan | dokle bude dovršit broj rečenih kapal krvi | ke je prolel od svoga | rojstva dokle bi postavl|ven u grob i da će mu | uči [f. 73^v] ·učinīt· Pet milosti | ke su ovdī zdola pis|anel Prva e ote mu bit proš|čene vse pokore ke bi ima|l trpit u prkatoriju | Druga koliko da bi prolel krv za svetu · vel|ru | Treta ote bit osloboe|ne negove duše od pal|rentadi do četrtoga · kol|lena [f. 74^r] Četrta ako bi počel čil|nit ov divicijon · i pre|l m · ako ne bi dovršil | oče imit isti meri|t

dakle je godina 1638 lapsus calami” (Milčetić 1911: 308). S obzirom na potvrdu godine 1638. u ksaverskome rukopisu, pretpostavljam da se tu ne radi o pisarskoj pogrešci, nego o tome da je u Sabljčićevu rukopisu inkvizicijsko odobrenje *Muke Isuskarstove* datirano točno sto godina prije vremena zapisivanja. U istome se zapisu spominje da je pisaru ime Ivan Sabljčić. Mogao bi biti isti onaj fra Ivan Sabljčić koji se spominje 6. listopada 1717. godine u zapisu fra Jerolima Brusića na f. 2r rukopisa *Libro delle figliolanzze del Convento di Santa Maria di Capo. Libar of fiolance mostira Svete Marije z Glavotoka* (Zagreb: Arhiva Provincijalata franjevacā trećoredaca na Ksaveru u Zagrebu, ev. br. 128; za opis v. Štefanić 1960: 134–135) kao jedan od prvih posinovljenika glavotočkoga samostana sv. Marije (Botica et al. 2015: 57).

koliko da bi svršil | Peta utvrditi mu u m|ilosti drugih parenti | kih bude on htíl | I ako bude nositi pri se|bi otajnosti od objavljenê u spomenutje | moje majke neće | [f. 74^r] · i neće moći umriti ako | priê ne bude avizan od | moje majke. (RkpČeperić, ff. 73^r–74^r)

Iako citirani zapis iz Čeperičeve bilježnice promiče pobožnost kapima Kristove krvi koja je bliska pobožnosti kakva se promiče *Mukom Isuskarstvom*, posrijedi je tekst suženijega tematskoga repertoara. Naime, u zapisu iz Čeperičeve bilježnice nema Kristova obraćanja trima mističarkama ni priče o pronalasku zapisa toga očitovanja na Kristovu grobu. Nadalje, u njemu nema ni naglašavanja djelotvornosti prijepisa teksta kao pomoći pri porodu ni navoda inkvizicijskoga odobrenja opisane pobožnosti. Međutim, s inačicama *Muke Isuskarstove* zapis iz Čeperičeve bilježnice dijeli preciziranje broja kapi prolivene Kristove krvi, s time da navod u potonjemu tekstu prati komentar da se taj broj odnosi na kapi koje je Krist izgubio kroz cijeli život. Osim preciziranja broja prolivenih kapi Kristove krvi, zapis iz Čeperičeve bilježnice s hrvatskoglagoljskim inačicama *Muke Isuskarstove* dijeli molitvenu praksu te četiri od pet obećanih milosti za njezino izvršenje, iako se njihov redosljed ne podudara:

- (1) oslobođenje od čistilišnih muka (f. 73^v) = br. 2 u RkpBrzac (f. 13^v) i RkpKsaver (f. 1^r);
- (2) priznavanje mučeničkih zasluga (f. 73^v) = br. 4 u RkpBrzac (ff. 13^v–14^r) i RkpKsaver (f. 1^r);
- (3) oslobođenje srodnika iz čistilišta (f. 73^v) = br. 5 u RkpBrzac (f. 14^r) i RkpKsaver (f. 1^r);
- (4) priznavanje izvršenja potpune pobožnosti u slučaju preuranjene smrti (f. 74^r) = br. 3 u RkpBrzac (f. 13^v) i RkpKsaver (f. 1^r);
- (5) utvrđivanje milosti za srodnike po izboru (f. 74^r) – nepotvrđeno u RkpBrzac i RkpKsaver.²¹

Prikazano razilaženje u redosljedu iznošenja obećanih milosti pokazuje da se tekst iz Čeperičeve bilježnice ne može tekstološki izravno povezati s inačicama *Muke Isuskarstove* iz Bršćeva i ksaverskoga rukopisa. To naposljetku potvrđuje i broj kapi Kristove krvi naveden u Čeperičevoj bilježnici, koji je znatno manji nego u inačicama *Muke Isuskarstove*: zapis iz Čeperičeve bilježnice govori o 18 125 prolivenih kapi Kristove krvi – i to kroz čitav njegov zemaljski život, od rođenja do polaganja u grob (RkpČeperić, f. 73^r) – dok se u zapisima *Muke* u Bršćevu i ksaverskome rukopisu spominjalo 30 430 kapi krvi (RkpBrzac, f. 13^v; RkpKsaver, f. 1^r).²²

S obzirom na broj kapi krvi koji se spominje u zapisu iz Čeperičeve bilježnice, zanimljivo je spomenuti da je Antonio de la Calancha (1584. – 1654.), augustinac, južnoamerički etnograf i povjesničar augustinskoga reda (usp. Redden 2016: 84–85), u djelu *Corónica moralizada del Orden de San Agustín en el Perú* (Barcelona 1638.), u nastojanju da prikaže augustinskoga subrata Diega Orteza (1532. – 1571.) kao kristoliku figuru koja mučenički stradava među Inkama, posegnuo za kvantitativnim opisom Kristove muke iz neke inačice

²¹ Potpuno oproštenje grijeha, koje se navodi kao prva milost u Bršćevoj i ksaverskoj inačici *Muke Isuskarstove* (RkpBrzac, ff. 13^v; RkpKsaver, f. 1^r), nije ovjereno u Čeperičevoj bilježnici.

²² Usp. potonji broj s 30 340 kapi Kristove krvi u Rivelazione [s. a.]: 4.

legende o Kristovu očitovanju broja udaraca i prolivenih kapi krvi trima mističarkama i da je pritom naveo podatak o 18 125 prolivenih kapi krvi (Redden 2016: 272–275). Budući da iz opisa Ortizova mučeništva vidimo da je broj prolivenih kapi Kristove krvi koji se navodi u zapisu iz Čeperičeve bilježnice doista cirkulirao u ranonovovjekovnim nabožnim tekstovima, opravdano je pretpostaviti da je zapis iz Čeperičeve bilježnice bio posljedica zasebne iteracije transfera pučke pobožnosti krvi Kristovoj u kulturalni prostor hrvatskoga glagoljaštva.

BILJEŠKA O MUCI ISUSKARSTOVOJ U LETKU GIROLAMA OSTOJIĆA (1813.)

Iako su hrvatskoglagoljske potvrde *Muke Isuskarstove* imale zanemarivu stručnu recepciju, Divna Zečević je u svojoj sintetskoj obradi hrvatske pučke književnosti dosta prostora posvetila analizi topičkoga ustroja jedne latiničke varijante *Muke Isuskarstove* koja je “*Dana na svitlost od [...] Girolama Ostoichia iz Staroga grada, od Isole Farsche na 2. Aprila 1813*” (Zečević 1978: 434), a nalazi se u zbirci rijetkosti u NSK-u u Zagrebu pod sign. R1424 (v. Kretzenbacher 1975: 94). Iako Ostojićeva verzija nije izravno povezana s hrvatskoglagoljskim potvdama *Muke Isuskarstove*, istraživanje hrvatskoglagoljskih potvrda u širem ranonovovjekovnome kontekstu ukazalo je na potrebu za revizijom tvrdnje o razvoju *Muke Isuskarstove* koju je Zečević izvela iz potvrde prijetećega diskursa u Ostojićevoj tiskovini:

Na veću starost ovog teksta od godine u kojoj je tiskan – 1813 – (a njegov se autor poziva na dopuštenje objavljivanja neidentificiranog “arhibiskupa na 7 travna iliti aprila... 1760”) upućuju nas ne obećanja, nego karakteristične prijetnje paklom, prokletstvom, svim mogućim kaznama: kugom, ratom, srdoboljom, potresom. U varijantama Isusova pisma koje su se širile u vrijeme Prvog svjetskog rata obećanja ostaju, ali su se prijetnje potpuno izgubile. (Zečević 1978: 432)

Naime, ni jedna se od konzultiranih inačica *Muke Isuskarstove* iz sedamnaestoga i ranoga osamnaestoga stoljeća ne služi prijetećim diskursom koji je u Ostojićevu letku ovjeren samo u posljednjemu odlomku. Sličan je prijeteći diskurs potvrđen u talijanskoj tradiciji, ali isključivo u mlađim inačicama među kojima se tek jedna vrlo nesigurno datira u završna desetljeća osamnaestoga stoljeća (usp. npr. Sabatti 1985: 21–22),²³ a većina ih je iz devetnaestoga stoljeća (usp. npr. Piazzesi 1898–1899: 740–742). Ta se sličnost može vidjeti na sljedećemu primjeru:

²³ Budući da na letku koji je objavio Sabatti nisu označeni vrijeme i mjesto tiska (Sabatti 1985: 21), pretpostavljam da se njegova datacija temelji na tome što se u njoj kao datum pronalaska pisma s napomenama o štovanju nedjelje navodi 2. siječnja 1780. godine (Sabatti 1985: 22). Međutim, iako se taj datum može prihvatiti kao *terminus post quem*, on nije osobito sigurno uporište za preciznije tvrdnje o vremenu tiskanja letka. Naime, iako je zanimanje za pisane poruke koje navodno stižu s neba zasigurno jednim dijelom proizlazilo iz potrebe za dokazima da je Krist nakon uzašašća na nebo nastavio interakciju s ljudima na zemlji i da ona još uvijek traje, u tiskovinama i prijepisima tih poruka njihova se isporuka obično datira u barem nekoliko generacija udaljenu prošlost (Zayarnyuk 2006: 187). Tako se npr. 1893. godine u otisku jedne inačice srodne Sabattijevoj isporuka istoga Kristova pisma datirala 2. siječnja 1750. godine (Piazzesi 1898–1899: 741).

Letak Girolama Ostojća (Zečević 1978: 434)	Talijanska inačica iz 1893. (prema Piazzesi 1898 - 1899: 741-742)
<p>Izvadjenje jedne knjige čudnim načinom nasaschie, ù mistuzvano Pursit çettardeset i pet miglia daleko od Martelina pisana ù slova zlatna, od vlastite rucke Gospodina Nascega Propetoga, i donescena, od gednoga ditichia, od sedam godina, od istoga mista darsit, na dva Siçgna godischia igliadu sedam sto, i pedeset.</p> <p>U' Istomaçenje reçene kgnighe mir Bozij svi oni koi trude ù dan nedignli, bitichie pod pedipsu da budu prokleti od Bogha. U' Nedigliu poitichiese, ù Czarkvu moliti Bogha dati prosti grihe tvoje zatosamti dao scest dana za truditi a jedan za poçivati, i çiniti dilla Boxanstvena, i učinitichies od tvoga dobra lemozine; ubozim a tvoj porod bitichie napugnen viçgnega blagostova, i tako oni koise budu protiviti, i nebudu virovati ovo:doitichiemu proklestvo isnovom gnegovim, i poslatichiemu, Kugu, glad Rat boles, i sardobogliu sarcza, i za zlamenje moje sardsbe viditichiete zlamenje na Nebbu: godischie slidechie privelike garmgliavine, i trescgne zemglie.</p>	<p>Altra simile copia della suddetta lettera è stata miracolosa mente ritrovata nel luogo chiamato Pursit, tre leghe lontano da Marsiglia, scritta a lettere d'oro e per opera divina portata da un fanciullo di 7 anni del medesimo luogo di Pursit.</p> <p>Con un' aggiunta e dichiarazione il 2 Gennaio 1750 che dice: Tutti coloro che trayaglieranno nei giorni di Domenica saranno maledetti da me, perchè nelle Domeniche dovete andare alla Chiesa pregando Iddio che vi perdoni i vostri peccati, e per questo vi ho dato sei giorni da travagliare ed il settimo per riposare, e far opere di divozione, e delle vostre sostanze fate bene ai poveri, e le vostre genti saranno ricolme di benedizioni e di grazie: per contrario se non credete alla presente, verranno maggiori gastighi a voi ed ai vostri figli e vi manderò peste, fame, guerre, dolori e spasimi di cuore, per segno del mio sdegno vedrete segni nel Cielo, tuoni e terremoti.</p>

Budući da se prijeteći diskurs u *Muci Isuskarstovoj* pojavljuje tek u verzijama koje se mogu datirati najranije u završna desetljeća osamnaestoga stoljeća ili u devetnaesto stoljeće, najvjerojatnije je posrijedi naknadno proširenje toga teksta.²⁴ Doduše, to se proširenje možda i moglo temeljiti na tekstu starijega postanja. Naime, s obzirom na temu štovanja nedjelje i narav iznesenih prijetnji, nije isključeno da se kompilator na tome mjestu poslužio motivima iz neke inačice *Poslanice o nedjelji* (usp. Piovanelli 2014: 618–619) ili nekoga drugoga starijega teksta slična sadržaja.²⁵

²⁴ Osim dijelom s prijetećim diskursom, mlađe verzije poput Ostojjićeve obogaćene su i pričom o od-sječnoj glavi nekoga razbojnika koja traži svećenika jer zahvaljujući nošenju *Muke Isuskarstove* ne može umrijeti bez ispovijedi (Zečević 1978: 431, 434). To bi se proširenje moglo temeljiti na nekome egzemplu koji nije ovjeren u Tubachovu indeksu, ali ima dodirnih točaka s egzemplom br. 2481 (Tubach 1969: 196).

²⁵ Podsjećam da je u Brščevu rukopisu *Poslanica o nedjelji* (RkpBrazac, ff. 16r–19v) zapisana relativno blizu *Muci Isuskarstovoj* (ff. 12^v–15^r) kao još jedan tekst bez basmičnih svojstava koji svojim prijepisima pripisuje apotropejska svojstva. Budući da zajednička transmisija funkcionalno ili sadržajno bliskih pučkih tekstova može ponekad dovesti i do njihova stapanja, pojava *Muke Isuskarstove* i *Poslanice o nedjelji* u relativno blisku položaju unutar Brščeva rukopisa nameće pitanje jesu li se ta dva teksta i prije stapanja često zajedno prepisivala i tiskala.

BILJEŠKA O ODNOSU MUKE ISUSKARSTOVE I SNA DJEVICE MARIJE

Do ovoga članka hrvatskoglagoljska *Muka Isuskarstova* bila je poznata isključivo prema zapisu u Brščevu rukopisu, ali ni on nije imao znatniju kroatističku i folklorističku recepciju. Ipak, u svojem sintetskome pregledu hrvatske usmene književnosti Maja Bošković-Stulli referirala se na zapis iz Brščeva rukopisa za koji napominje da je “[o]d posebna interesa”, iako mu u konačnici posvećuje samo nekoliko usputnih komentara u raspravi o *Snu Djevice Marije*, popularnome apokrifu u čijim se tiskanim izdanjima i prijepisima ponekad nailazi i na *Muku Isuskarstovu* (Bošković-Stulli 1978: 137; Sapunar Knežević 2012: 12).²⁶ Povezivanje *Muke Isuskarstove* i *Sna Djevice Marije* o kojemu piše Bošković-Stulli potvrđeno je npr. u kompilaciji *Sna Djevice Marije* i niza drugih tekstova koju je Ivo Franić 1935. objavio u *Vjesniku Etnografskog muzeja u Zagrebu* (v. Franić 1935: 106–107). Međutim, iako je zajednički moderni optjecaj *Sna Djevice Marije* i *Muke Isuskarstove* nesumnjivo zanimljiva pojava, istraživanje hrvatskoglagoljske *Muke Isuskarstove* u komparativnome kontekstu zasada upućuje na zaključak da je takva zajednička transmisija najvjerojatnije kasna pojava. Naime, kao što smo vidjeli, *Muka Isuskarstova* dobro je potvrđena u hrvatskoglagoljskim rukopisima, iako u hrvatskoglagoljskome korpusu uopće ne nalazimo zapise *Sna Djevice Marije*. Nadalje, među konzultiranim inačicama *Muke Isuskarstove* koje su u sedamnaestome i osamnaestome stoljeću zapisane ili tiskane na drugim jezicima nisam pronašao nijedan slučaj zajedničkoga pojavljivanja *Muke Isuskarstove* sa *Snom Djevice Marije*, što što upućuje na zaključak da zajedničko prepisivanje *Muke Isuskarstove* i *Sna Djevice Marije* u ranome novome vijeku još uvijek nije bilo uobičajeno, ako je uopće do njega i dolazilo.

ZAKLJUČAK

Muka Isuskarstova je popularan nabožni tekst namijenjen štovanju Kristove krvi i rana. Vjerojatno je nastala u ranome novome vijeku kao odjek kasnosrednjovjekovnih oblika pobožnosti koje su bile utemeljene na postupcima nabiranja i prebrojavanja. Tipična ranonovovjekovna verzija *Muke Isuskarstove* sastoji se od (i) Kristova obraćanja Elizabeti, Matildi i Brigiti koje su izmolile njegovu obznanu broja primljenih udaraca i prolivenih kapi krvi tijekom muke, (ii) opisa višegodišnje molitvene pobožnosti u čast muke, (iii) popisa milosti koje se tim oblikom pobožnosti mogu steći i (iv) atribucije apotropejskih svojstva vlastitim kopijama. Iako su poznate brojne ranonovovjekovne i novovjekovne potvrde *Muke Isuskarstove* na raznim jezicima, tragovi njezine ranonovovjekovne prisutnosti na

²⁶ Krajem osamnaestoga i tijekom devetnaestoga stoljeća *San Djevice Marije* bio je iznimno popularan među gradišćanskim Hrvatima (Sapunar Knežević 2012). O popularnosti *Sna Djevice Marije* u središnjemu prostoru hrvatske kulture u dvadesetome stoljeću svjedoče izdanja koja spominje Leopold Kretzenbacher u monografiji *Südost-Überlieferungen zum apokryphen ‘Traum Mariens’* (Kretzenbacher 1975: 83–96; usp. Franić 1935: 103; Bošković-Stulli 1978: 137). O kontinuitetu zanimanja za *San Djevice Marije* u dvadeset i prvome stoljeću svjedoči tiskovina *San Blažene Djevice Marije. Snažna molitva po zagovoru Blažene Djevice Marije* (Balta 2017).

prostoru hrvatskoglagoljske pismenosti dosad nisu bili u zadovoljavajućoj mjeri prepoznati, unatoč tome što je Rudolf Strohal hrvatskoglagoljsku inačicu iz rukopisa Antona Brsca objavio još početkom dvadesetoga stoljeća zajedno s ostalim tekstovima iz istoga kodeksa (Strohal 1910: 306–307). Ipak, to izdanje *Muke Isuskarstove* dugo je ostalo u sjeni zapisa basmičnih tekstova po kojima je Brščev rukopis ponajprije poznat: Brščeva je inačica *Muke Isuskarstove* u stručnoj literaturi tek usputno spomenuta u kontekstu pisanja o *Snu Djevice Marije* na temelju njihova zajedničkoga optjecaja u novijim rukopisima i tiskovinama (Bošković-Stulli 1978: 137), iako pritom nije bilo naznačeno da zajednički optjecaj *Muke Isuskarstove* i *Sna Djevice Marije* nije bio tipičan i za ranonovovjekovnu tradiciju kojoj pripada Brščev rukopis iz prve polovice osamnaestoga stoljeća.

Dosad nije bilo zapaženo da je Anton Brzac *Muku Isuskarstovu* u svojem rukopisu najvjerojatnije zapisao dvaput, ali je najveći dio njezina drugoga zapisa bio naknadno istrgnut iz kodeksa. Uzmemo li u obzir da *Muka Isuskarstova* svojim prijepisima pripisuje apotropejska svojstva i potvrdu amuletske uporabe talijanske potvrde toga teksta koja je otkrivena u arheološkim istraživanjima u Roccapelagu, nametnulo se pitanje nije li najveći dio drugoga Brščeva zapisa *Muke Isuskarstove* bio istrgnut iz kodeksa kako bi ga se upotrijebilo kao amulet. Iako se trganje drugoga zapisa *Muke Isuskarstove* iz Brščeva kodeksa ne može smatrati pouzdanim znakom da je taj zapis bio upotrijebljen kao amulet, uvjerljiviju indiciju da su neki hrvatski glagoljaši doista na taj način upotrebljavali *Muku Isuskarstovu* nudi dosad nepoznata inačica toga teksta s kraja sedamnaestoga ili iz prve polovice osamnaestoga stoljeća koja se sačuvala na zasebnome listu koji se pod br. 163 čuva u rukopisnoj zbirci Arhiva Provincijalata franjevaca trećoredaca na Ksaveru u Zagrebu. Naime, format i tragovi presavijanja toga lista sa zapisom *Muke Isuskarstove* upućuju na zaključak da je riječ o rukopisu koji je doista mogao biti upotrebljavan kao amulet. Nadalje, amuletsku uporabu *Muke Isuskarstove* potvrđuje i sadržaj jednoga kodeksa koji je nekoć bio u vlasništvu zadarskih franjevaca trećoredaca glagoljaša, a danas ga znamo samo prema opisu iz Milčetićeve *Hrvatske glagoljske bibliografije* (Milčetić 1911: 307–308). Naime, u tome se kodeksu nalazio zapis teksta koji se po Milčetićevu citatu incipita i eksplicita može identificirati kao *Muka Isuskarstova*, a nekoliko listova nakon njega nalazila se i bilješka u kojoj Ivan Sabljčić, pisar najvećega dijela toga rukopisa, tvrdi “da je počeo dne 11. maja 1738.: ‘nosit divicion muki isuskarstovoj’” (Milčetić 1911: 308).

Učestalost talijanizama u hrvatskoglagoljskoj *Muci Isuskarstovoj* bila je povod za njezinu usporedbu s talijanskim verzijama toga teksta. Usporedba Brščeve inačice *Muke Isuskarstove* s talijanskom inačicom iz nedavno otkrivena rokapelaškoga amuleta pokazala je da među dvjema uspoređenim inačicama postoji izuzetno visok stupanj preklapanja ne samo u općemu planu izlaganja nego i u velikome broju sadržajnih pojedinosti. Osim toga, razvidno je da talijanizmi u hrvatskoglagoljskoj *Muci Isuskarstovoj* često zrcale leksički izbor u talijanskoj inačici iz Roccapelaga. Te podudarnosti u leksičkome izboru svjedoče da je transfer *Muke Isuskarstove* u prostorno ograničen kulturalni areal hrvatskoga glagoljaštva uvelike bio rezultat prekojadranskoga međukulturalnoga dijaloga, iako se neprestano treba imati na umu da su kulture koje su u tome dijalogu sudjelovale ujedno bile i dionice daleko širega rizomatskoga sistema.

Osim toga, utvrđeno je da se *Mukom Isuskarstvom* preporučena pučka pobožnost u kojoj se u čast Kristovoj krvi svakodnevno sedam puta moli *Oče naš* i *Zdravo Marijo* ne pojavljuje u kulturnome prostoru hrvatskoga glagoljaštva kao posljedica jednokratnoga prijevoda jednoga teksta. O složenijemu transferu te prakse svjedoči sličan opis koncepcijski bliske molitvene pobožnosti iz *Molitvenika fra Ivana Čeperića* koji se tekstološki ne može povezati s hrvatskoglagoljskim inačicama *Muke Isuskarstove*. Naime, dok hrvatskoglagoljske inačice *Muke Isuskarstove* slijede tradiciju prema kojoj je Krist za vrijeme muke prolio preko 30 000 kapi krvi, za tvrdnju o 18 125 kapi prolivene Kristove krvi u opisu pobožnosti iz Čeperićeve bilježnice pronađena je inojezična paralela koja upućuje na zaključak da je tekst iz Čeperićeve bilježnice vjerojatno bio posljedica zasebne iteracije transfera pobožnosti krvi Kristovoj u kulturalni prostor hrvatskoga glagoljaštva.

RUKOPISI

RkpBrzac = *Rukopis Antona Brsca*. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, sign. R3372 (olim SM. 32. F. 24). Dostupno na: <https://glagoljica.hr/?pr=iiif.va&id=579194> (pristup 14. 7. 2021.).

RkpČeperić = *Molitvenik fra Ivana Čeperića*. Zagreb: Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, sign. III a 1 (olim Kuk. 502).

RkpKsaver = *Od muke Isuskarstove molitva*. Zagreb: Arhiv Provincijalata franjevac trećoredaca (TOR), ev. br. 163.

LITERATURA I IZVORI

Askins, Arthur Lee-Francis. 2007. "Notes on Three Prayers in Late 15th. Century Portuguese (the *Oração da Empardeada*, the *Oração de S. Leão*, *Papa*, and the *Justo Juiz*). Text History and Inquisitorial Interdictions". *Península. Revista de Estudos Ibéricos* 4: 235–266.

Balta, Petar, ur. 2017. *San Blažene Djevice Marije. Snažna molitva po zagovoru Blažene Djevice Marije*. Split: Verbum.

Bartlett, Robert. 2013. *Why Can the Dead Do Such Great Things? Saints and Worshippers from the Martyrs to the Reformation*. Princeton, Oxford: Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400848782>

Bošković-Stulli, Maja. 1978. "Usmena književnost". U *Povijest hrvatske književnosti*, 1. *Usmena i pučka književnost*. Maja Bošković-Stulli i Divna Zečević. Zagreb: Liber, Mladost, 7–353.

Botica, Ivan, Vinko Kovačić i Kristijan Kuhar. 2015. *Knjige posinovljenja, novicijata i zavjetovanja franjevac trećoredaca glagoljaša otoka Krka (1717. – 1914.)*. Studija, vrela, rječnik i kazala. Zagreb: Provincija franjevac trećoredaca glagoljaša, Staroslavenski institut.

Car, Milka. 2012. "Zbornik o transferu u kulturi". *Umjetnost riječi* 56/3–4: 213–217.

Čupković, Gordana. 2010a. "Od poganice, nežita i trave od srca". U Gordana Čupković. *Zavijače i žuželice. Nešto primjera intertekstualnosti u hrvatskoj glagoljaškoj kulturi*. Sarajevo, Zadar: HKD Napredak, 135–160.

Čupković, Gordana. 2010b. "'Zale zviri'. Tipovi intertekstualnosti u glagoljskim basmama". U Gordana Čupković. *Zavijače i žuželice. Nešto primjera intertekstualnosti u hrvatskoj glagoljaškoj kulturi*. Sarajevo, Zadar: HKD Napredak, 163–189.

- Dürriegl, Marija-Ana. 2016. *Eshatološke vizije u hrvatskoglagoljskoj književnosti. Poetičke i žanrovske značajke*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Dürriegl, Marija-Ana i Stella Fatović-Ferenčić. 2015. "Medicinska marginalija u molitveniku fra Ivana Čeprića". *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 47/1: 383–392. <https://doi.org/10.17234/RadoviZHP.479>
- Flower, Robin. 1927. "The Revelation of the Christ's Wounds". *Béaloideas* 1/1: 38–45. <https://doi.org/10.2307/20521419>
- Franić, Ivo. 1935. "San Bl. Djevice Marije. Veoma raširen apokrif u našeg naroda katoličke vjeroispovijesti". *Vjesnik Etnografskog muzeja u Zagrebu* 1/1-2: 103–110.
- Gray, Douglas. 1972. *Themes and Images in the Medieval English Religious Lyric*. New York: Routledge.
- Hawk, Brandon. 2020. "Biblical Apocrypha as Medieval World Literature". *The Medieval Globe* 6/2: 49–83. <https://doi.org/10.17302/TMG.6-2.2>
- Henderson, William. 1866. *Notes on the Folk Lore of the Northern Counties of England and the Borders, with an Appendix on Household Stories by S. Barring Gould, M.A.* London: Longmans, Green and co.
- Kovačević, Ana. 2015. "Žena, majka, svetica. Elizabeta Ugarska u latinskim i hrvatskoglagoljskim izvorima". *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 47/1: 309–335. <https://doi.org/10.17234/RadoviZHP.47.15>
- Kretzenbacher, Leopold. 1975. *Südost-Überlieferungen zum apokryphen "Traum Mariens"*. München: Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften.
- Krug, Rebecca. 1999. "The Fifteen Oes". U *Cultures of Piety. Medieval English Devotional Literature in Translation*. Anne Clark Bartlett i Thomas H. Bestul, ur. Ithaca, London: Cornell University Press, 107–117.
- Kuhar, Kristijan. 2015. "Trećoredska glagolitika". *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 47/1: 61–68. <https://doi.org/10.17234/RadoviZHP.47.17>
- Labate, Donato. 2012. "Documenti cartacei tra le mummie della cripta cimiteriale della chiesa di S. Paolo di Roccapelago – Pievepelago". *Quaderni estensi. Rivista on line degli Istituti culturali estensi* 4: 259–265. Dostupno na: http://www.quaderniestensi.beniculturali.it/QE4/23_QE4_contributi_labate_labellarte.pdf (pristup 6. 7. 2021).
- Labate, Donato. 2013. "La cripta cimiteriale di Roccapelago e i rari documenti cartacei rivenuti tra le mummie. Una lettera rivelazione e i trigrammi cristologici bernardiniani". *Pagani e Cristiani. Forme e attestazioni di religiosità del mondo antico in Emilia* 12: 211–217.
- Lentes, Thomas. 2001. "Counting Piety in the Late Middle Ages". U *Ordering Medieval Society. Perspectives on Intellectual and Practical Modes of Shaping Social Relations*. Bernhard Jussen, ur. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 55–91.
- Libellarte, Maria Antonietta. 2012. "Il restauro della lettera rivelazione di Maria Ori". *Quaderni estensi. Rivista on line degli Istituti culturali estensi* 4: 266–268. Dostupno na: http://www.quaderniestensi.beniculturali.it/QE4/23_QE4_contributi_labate_labellarte.pdf (pristup 6. 7. 2021).
- Milčetić, Ivan. 1911. *Hrvatska glagoljska bibliografija, 1. Opisi rukopisâ*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Nazor, Anica. 2013. "Molitve sv. Brigite u Oficiju rimskom Šimuna Kožičića iz 1530. godine". U *Od indoeuropeistike do kroatistike. Zbornik u čast Daliboru Brozoviću*. Ranko Matasović, ur. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 417–428.
- Nikolić, Davor. 2017. "U početku bijaše kletva. Zapis usmenoretoričkih žanrova i njihove interferencije s djelima pisane književnosti u dopreporodnom razdoblju hrvatske književnosti". *Croatica* 61: 357–378. <https://doi.org/10.17234/Croatica.41.10>
- Nikolić, Davor i Josipa Tomašić. 2018. "A Hidden Pot of Charm Scholarship. The History of Critical Reflections on Charms in Croatian Folkloristics". *Incantatio* 7: 177–193. https://doi.org/10.7592/Incantatio2018_7_Nikolic_Tomashic

- Piazzesi, Vittorio, ur. 1898–1899. *Acta Sanctae Sedis. In compendium opportune redacta ac illustrata*, 31. Rim: Sacra Congregatio de Propaganda Fide.
- Piovanelli, Pierluigi. 2014. "The *Story of the Passion of Christ*. A New Ethiopic Apocryphon Attributed to Salome, Elizabeth, and Mary of Magdala". U *Linguistic, Oriental and Ethiopian Studies in Memory of Paolo Marrassini*. Alessandro Bausi, Alessandro Gori i Gianfrancesco Lusini, ur. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 607–627. <https://doi.org/10.2307/j.ctvc16s9j.37>
- Redden, Andrew. 2016. *The Martyrdom of Diego Ortiz (1571) by Antonio de la Calancha [1638]*. Varšava, Berlin: De Gruyter Open.
- Rivelazione. [s. a.]. *Rivelazione fatta per bocca di Gesu' Cristo della sua SS. Passione a S. Brigida, S. Meltilde e S. Elisabetta*. Rim: s. n. Primjerak: München: Bayerische Staatsbibliothek, sign. Asc. 5323.10. Dostupno na: <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb10315413> (pristup 13. 7. 2021.).
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, 1–23. 1880–1976. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Ryan, Salvador. 2015. "Scarce Anyone Survives a Heart Wound". The Wounded Christ in Irish Bardic Religious Poetry". U *Wounds and Wound Repair in Medieval Culture*. Larissa Tracy i Kelly DeVries, ur. Leiden, Boston: Brill, 291–312. https://doi.org/10.1163/9789004306455_015
- Sabatti, Carlo, prir. 1985. "Tra fede e superstizione. Una lettera di orazione in un foglio volante del secolo XVIII". *Brixia Sacra. Memorie storiche della diocesi di Brescia. Nuova Serie* 20/1-4: 21–22.
- Santos Otero, Aurelio de. 1978. *Die Handschriftliche Überlieferung der Altslavischen Apokryphen. Band I*. Patristische Texte und Studien 20. Berlin, New York: Walter de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110857450>
- Sapunar Knežević, Andrea. 2012. "Apokrifni tekstovi gradišćanskih Hrvata u XVIII. st. *Prebježene Divice Marije sanja*". U Andrea Sapunar Knežević. *Književni prsten. Gradišćanskohrvatske i druge kroatištiske teme*. Zagreb: Erasmus, 11–20.
- Skemer, Don C. 2006. *Binding Words. Textual Amulets in the Middle Ages*. University Park: The Pennsylvania State University Press.
- Strohal, Rudolf. 1910. "Folkloristički prilozi iz starije hrvatske knjige". *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* 15: 120–160, 306–315.
- Štefanić, Vjekoslav. 1960. *Glagoljski rukopisi otoka Krka*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Štefanić, Vjekoslav. 1969. *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije, 1. Uvod, Biblija, apokrifi i legende, liturgijski tekstovi, egzorcizmi i zapisi, molitvenici, teologija, crkveni govori (homiletika), pjesme*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Štefanić, Vjekoslav. 1970. *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije, 2. Zbornici različitog sadržaja, regule i statuti, registri, varia, indeksi, album slika*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Thompson, Frances J. 1980. "Apocrypha Slavica. de Santos Otero, Aurelio. *Die Handschriftliche Überlieferung der Altslavischen Apokryphen. Band I*. Patristische Texte und Studien, Band 20. Walter De Gruyter, Berlin and New York, 1978. xl + 227 pp. + 2 facsimiles. Bibliography. Indexes. DM 108.". *The Slavonic and East European Review* 58/2: 256–268.
- Traversari, Mirko. 2017. *Ricostruzione del profilo bioculturale e biodemografico di una piccola comunità montana del XVI – XVIII secolo attraverso i dati archeoantropologici e documentari. Il caso degli inumati di Roccapelago (Modena)*. Bologna: Università di Bologna [doktorski rad].
- Tycz, Katherine M. 2018. "Material Prayer and Maternity in Early Modern Italy. Signed, Sealed, Delivered". U *Domestic Devotions in Early Modern Italy*. Maya Corry, Marco Faini i Alessia Meneghin, ur. Leiden, Boston: Brill, 244–271. https://doi.org/10.1163/9789004375871_012

- Vojvodić, Jasmina, ur. 2012. *Transfer. Zbornik radova o transferima u kulturi*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Vukelić, Deniver. 2014. "Uvod u klasifikaciju verbalne magije i verbalna magija u zapisanoj usmenoj hrvatskoj tradiciji". *Studia Mythologica Slavica* 17: 243–270. <https://doi.org/10.3986/sms.v17i0.1504>
- Vukelić, Deniver. 2018. *Utjecaj magijskih predožaba na oblikovanje hrvatskoga kulturnoga identiteta*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu [doktorski rad].
- Zayarnyuk, Andriy. 2006. "Letters from Heaven. An Encounter between the 'National Movement' and 'Popular Culture'". *Letters from Heaven. Popular Religion in Russia and Ukraine*. Andriy Zayarnyuk i John-Paul Himka, ur. Toronto etc.: University of Toronto Press, 165–200. <https://doi.org/10.3138/9781442676640-010>
- Zečević, Divna. 1978. "Pučki književni fenomen". U *Povijest hrvatske književnosti*, 1. *Usmena i pučka književnost*. Maja Bošković-Stulli i Divna Zečević. Zagreb: Liber, Mladost, 357–638.
- Zemon Davis, Nathalie. 1974. "Some Tasks and Themes in the Study of Popular Religion". *The Pursuit of Holiness in Late Medieval and Renaissance Religion*. Charles Trinkaus i Heiko A. Oberman, ur. Leiden: E. J. Brill, 307–336.

APOTROPAIC PASSION OF JESUS CHRIST: TRACES OF THE CIRCULATION OF ONE FORM OF AN EARLY MODERN POPULAR DEVOTION TO CHRIST'S WOUNDS AND BLOOD IN CROATIAN GLAGOLITIC MANUSCRIPT CULTURE

The Passion of Jesus Christ is a popular devotional text created to promote the worship of Christ's blood and wounds. It originated in the early modern times as an echo of late medieval listing and counting forms of piety. A typical early modern version of the *Passion of Jesus Christ* consists of Christ's address to three women mystics who prayed for a revelation of the number of blows and drops of blood he shed during the Passion, a description of devotional practice in honor of the Passion, a list of graces that can be obtained by such devotion, and the attribution of apotropaic properties to its copies. It has been shown that the text was circulated in numerous cultures (e.g., English, Ethiopian, German, Irish, Italian), however, its early modern dissemination in the cultural area of Glagolitic literacy has not been treated. This paper analyzes the surviving Croatian Glagolitic attestations of the *Passion of Jesus Christ* by situating them in a broader comparative context. The comparison of the Croatian Glagolitic *Passion of Jesus Christ* with an Italian amulet found in Roccapelago (Emilia-Romagna) revealed that this text appeared in the Croatian Glagolitic cultural area as the result of a trans-Adriatic cultural transfer. Moreover, the paper shows that Croatian Glagolitic writers not only disseminated the *Passion of Jesus Christ* in codices, but indeed utilized it as a template in the production of textual amulets.

Keywords: number of Christ's wounds, popular piety, Croatian Glagolitic manuscript culture, textual amulets, cultural transfer

Note: This work has been fully supported by Croatian Science Foundation under the project IP-2020-02-5611 Premodern Croatian Literature in European Culture: Contacts and Transfers